

Ljubljanski

ZVON.

LETO
VIII.

ZVEZEK
12.

1888.

Vsebina 12. zvezka:

1. L—j: <i>Veruj in ljubi! Pesem.</i>	705
2. A. Planinec: <i>Na Vrbovem. Povest. (Konec.)</i>	706
3. Dr. Ahasverus: <i>V svet. (Konec.)</i>	715
4. Ivan Vrhovec: <i>Iz domače zgodovine. V. Zgodovina pošte na Kranjskem. (Konec.)</i>	717
5. Anton Svetek: <i>Spomini na okupacijo Bosne. (Konec.)</i>	727
6. J. Navratil: <i>Belokranjsko kolo. (Konec.)</i>	743
7. Fr. Orožen: <i>O početku in razvoji pisem.</i>	750
8. Stanetinski: <i>Smehljaj se! Pesem.</i>	756
9. Janko Kersnik: <i>Dohtar Konec in njegov konj. Humoreska.</i>	757
10. Listek: <i>Jakop Volčič †. — Bibliografija slovenska. — Vodnikov spomenik. — Nagrobni spomenik Raičev in Levstikov. — Janko Gruden †. — Spomenik Senoi. — O nabiranjih krajepisnih imen. — Poziv.</i>	763

Listnica.

G. R.: Povest kaže lep pripovedni dar, a marsikaj nam ne ugaja. Morala bi se korenito predelati. — G. Fr. K. p. v Gradci. Jedno ali dve porabimo. — G. J. K. v V. P. pri Z.: Ni zrelo. Obetanih stvari, prosimo, nikar ne pošiljajte! — Jakobihec: Mislim, da bode najbolje, če opustite take stvari. — G. J. R. na Br. Hvala za tvoj trud. Nekočko. — G. Fr. K. v G. Jedno! — G. J. K. v Rad. Pride! — G. M. G. v D. Žal mi je, da se toliko trudite, a želje Vaše ne morem izpolniti. Niti oblika, niti vsebina nam ne ugaja. — G. Ivanovič: V poslanih pesmih je mnogo lepih mest, v celoti vendar niso za tisek godne. — Gg. Fr. K. v Gr. — Vojničan. — B. v T. — J. G. na D. — Z. N. v Gr. pr. Šr. — N. E. G. v G. — J. R. g. v G. — R. R., u. n. Tr. — I. D. v Lj. — Fr. D. v K. — A. P. B. v K. Vsem tukaj naštetim gospodom naznanjamo, da poslanih rokopisov ne moremo porabiti. Sicer pa prosimo vse gg. sotrudnike, naj nam ne zamerijo, da jim v listnici sumarično odgovarjamo. Urednik res nima časa, da bi vsakemu gospodu posebej pisal.

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Stev. 12.

V Ljubljani 1. decembra 1888.

Leto VIII.

Veruj in ljubi!

Kadàr v dehtečem, mehkem mladoletji
 Bučelica šumí po rahlem cvetji,
 Za cvetom pisani obere cvet,
 Iz vseh posrče pa le sladki med:

Nedolžna deklica, je li ti znano,
 Komú ljubezni prve si užgano
 Darila ti srcé? Mordà tvoj up
 Z ljubeznijo je srkal smrtni strup?

Kot trnje na vrtnici so mladenci:
 Čarobna roža je v dekliskem venci
 Če modro roka matere skrbne
 Obrezala mladiki trnje je.

Če med zelenjem pa bodeče trnje
 Razpnè po laskih se mladenke srnje,
 Glavico v živo rani ji lehkó
 In z žalostjo zastrè okó lepó. —

Takó, deklè, mladenič nepoznani
 Globóko pač lehkò srce ti rani . . .
 Oj, deklica, oj, deklica, mar veš,
 Če zvésto vérovati meni smeš?

Mordà v besedah sladkih temno skriva
 Trenutka jednega se slà lestiva,
 Mordà, mordà nadičenih lezij
 Neukročeni siplje trop' strastij! . . .

Le nagni náme se, uzorno bitje,
 In spletaj s svojim mèhko moje žitje:
 Ti nerazdružno mi ovij počez
 Ljubezni večno-zveste skrivno vez!

Če cvet za cvetom v venci se ocvita,
 Vendèr usèhle rože spenja kita:
 Če obledí pred mano tvoj obraz,
 Ljubeče nagnil bom na grob se jaz . .

Če naju svet bó ločil v borbi jezni,
 Razplesti možno mu ne bó ljubezni,
 In če goré se skalne razvalé,
 Ljubilo zvésto bode te — srcé!

L—j.

Na Vrbovem.

Povest.

Spisal A. Planinec.

III.

Večkrat še po tej nedelji sva se vozila z Valerijem na Vrbovo in jaz, ki sem se prej takó ogibal ženske družbe, bil sem napósled najrajši poleg Minke in Ivanke.

Brat moj Valerij se je pa izpremenil zadnje dni popolnoma. Nisem se menil, kaj mu je, in on, ki me je sprva vedno vabil, naj grem ž njim na Vrbovo, vpraševal me je zdaj zmeraj nekako začujeno, ali pojdem tudi jaz zopet danes k Vráníčevim in zdelo se mi je skoro, da ga veseli, če sem mu zanikal vprašanje.

Jaz sem se proti Vráníčevima obéma gospodičinama védel popolnoma jednako in, dasi mi je ugajala Ivanka radi pohlevnosti svoje bolj, negoli Minka z mrzlo svojo visokostjo, kakor se je obično kazala, rěči sem si vender moral, da naklonjenosti svoje Ivanki nasproti nisem še izdal nikdar in nikomur.

Rad sem se menil z Minko, kajti bila je res dovtipnejša od njene sestre, ali pri pogovoru z Ivanko sem se oddehnil dobrodejno od svojega mučnega pisárniškega dela in šalila sva se, kakor bi bil za deset let mlajši, nego sem bil res.

Tudi Minka je rada občevala z menoj, vender nisem nikdar doslej še opazil, da bi zaradi mene zancmarjala Valerija.

Celó na izprehod nisva jahala nikdar samá, kajti prošnji moji se je udala Ivanka ter zasedla konja in tudi Valerija sem kmalu tóliko naučil, da je lahko jahal z nami.

Minilo je že kaka dva meseca od ónega časa, ko sva bila prvič z bratom na Vrbovem. Ko sva neki dan prišla k Vráníčevim, ni bilo

gospodinje in Ivanke domá. Peljali sta se že dopółudne v Ljubljano, ne da bi midva kàj védela o tem. Gospod Vránič je imel opraviti z gospodarstvom, da ga tudi ni bilo blizu dóma. Bila sva tedaj brat in jaz samá z gospodičino Minko.

Ker je bil dežéven dan, ostali smo v salonu in se pogovarjali o marsičem. Gospodičina Minka je brala, ko sva midva prišla, ravno neki iz francoščine ponemčeni roman. Ker mi je bila knjiga neznana, vzel sem jo v róko in pregledoval in gospodičino vprašal, če ji ugaja vsebina.

Minka je bila takó prijazniva, da mi je ob kratkem povédala vso povest. Od tega sva prišla na francosko literaturo v obče in se sploh takó spozabila, da sva se pogovarjala le samá s seboj, v tem ko je Valerij odprl na mizi ležéč album ter ogledoval po njem razvrščene slike.

Šele ko je prišla Ivanka z materjo domóv, jel se je zopet meniti, a ker slabe svoje volje ni umel prikrivati, rekel je, da je bolan. Odšla sva ta večer prej, negoli sploh.

»Kaj ti je, Valerij, ker si takó čeméren? Da bi bil bolan, tega ti ne verjamem. Zgoditi se je moralo kàj družega,« nagovorim ga jaz v vozu.

»Ne izprašuj me, prosim te, pústi me na miru,« reče mi z jeznim glasom.

»Ti se menda srdiš náme, ali jaz niti ne véim, čemú?« govorim dalje.

»Čemú? Ti ne véš, čemú? Saj náte se tudi ne srdim, ali grize me hudó, da je Minka takó koketna. Méni se laže, da me ljubi, toda če si ti na Vrbovem, popolnoma prezira mene in dela, kakor bi me sploh ne bilo tu. Samó záte ima oči, govori jedino s teboj. To me grize, ali za Bóga! nikdar me ne vidi več na Vrbovem ta — ta — — oh! — Jutri ji pišem písmo, potem pa odidem takoj na Dunaj četudi sem mislil ostati tukaj še najmenj mesec dnij,« bruhal je srdit besede iz sebe.

Pustil sem ljubosumnika, da se razjezi, in še celó smeh, kateri mi je v začetku silil na ustna, minil mi je, ko sem ga pogledal v obraz, obsijan od blede mesečine.

Čudne in skoro nerazumne so se mi zdele Valerijeve besede, da je ljubosumen radi Mínke náme. Opravičiti sem se hotel in začel:

»Brate! Ne véim, da bi imel upravičen povod in vzrok tej ljubosumnosti. Jaz se nisem nobeni gospodičin Vráničevih približal v teh

dvéh mesecih tóliko, da bi bile upravičene besede tvoje, in najmenj sem se v tem zakrivil zaradi Minke. Če že za kako njiju čutim kaj več naklonjenosti, bila bi to Ivanka, v tem ko je proti Minki moje srce takóvo, kakor tačas, kadar sem jo videl prvokrat. Lepa stvar brez srca, to je bila kritika moja prvi dan, ko sem jo spoznal. Morda se motim o nji, vendar to ne spada sémkaj. Jeden svèt ti pa dam. Iz tvojih besed in iz tvojega denašnjega vedenja spoznavam, da si resnično zaljubljen v Minko. Poskusi jo, če te tudi ona res ljubi in je li vredna tvoje ljubezni ali ne.«

»Kakó mi je to mogoče?« vpraša me Valerij radovédno.

»Ti si rekel danes pri Vráníčevih, da si bolan. Ne hodi tedaj nekaj dnij k njim, jaz te že oprostim pri njih. Piši jedenkrat v tem času Minki, kakor najbrž po navadi, kadar se ne vidita nekaj dnij, piši ji dolgo pismo polno ljubezni, drugače pa jo prepústi te dni meni. Mislim si vsaj, da meni bratu zaupaš, da ti povém odkritosrčno, kar se bode zgodilo te dni med Minko in menoj. Da se ti zdim še menj nevaren, povém ti tudi jaz odkritosrčno, kakor si ti meni, da ljubim Ivanko. Razodela si sicer svoje ljubezni nisva, vendar že poznam tóliko Ivanko svojo, da smem reči, da me ljubi tudi ona. — Ali si zadovoljen s predlogom mojim?« vprašam ga ter mu ponudim desnico.

»Zadovoljen, brate!« reče mi ter mi seže v roko.

»Vsak večer dobiš od mene natančno in resnično poročilo o vsem, kar se bode zgodilo tisto popóludne na Vrbovem. Če bodem nekaj dnij brez tebe na Vrbovem, lože spoznam Minko,« dostavim še.

IV.

Drugega dné popóludne grem, ker je bil lep jesenski dan, takoj na vrt ter najdem tam gospodičino Minko samó. Povém jej, da je Valerij bolan in da ga ne bode danes. Popolnoma je preslišala to moje poročilo.

Po navadnih vprašanjih, kakó se vsi v rodbini počutijo in kje so, jameva se izprehajati po solnčni poti. Ker sva bila samá, opazovati sem imel dovolj prilike Minko. Če sem jo pogledal v obraz, zdelo se mi je, da je švignila iskra iz njenega očesa v moje, in znala se mi je takó ljubko-koketno nasmijati, kakor kaka umetnica v cirkusu.

Ali je mislil Valerij le nekoliko prav s svojo ljubosumnostjo? In da je jaz nisem do danes ničesar opazil? — Ni čudo, očí moje so videle vedno le Ivanko, a danes sem jo zastonj iskal po vsem vrtu, kolikor sem ga mogel od tukaj pregledati.

Izprehajala sva se precěj dolgo z Minko gôri in dôli po vrtu. Napôsled sédeva v hladnïco za prijazno mizico.

Hladna sapa potegne. Minka se strese in pravi, da ji je hladno. Vprašam jo, hoče li iti v grad. Ona zanika ter se začne zavijati v pléd, kateri je imela s seboj. Pomagam ji in nasloni se mi skoro v naróčaj in strast bi me bila skoro premagala, da bi jo objel in poljubil na rdeča ustna. Čutil sem, da je moja, toda spomnil sem se nedolžno-prosečega očesa Ivankinega in ohladila se mi je strast, ki mi je vzkipela v glavo, da sem bil kakor sladkega vina pijan.

Sedela sva popolnoma drug tik drugega. Nekaj časa molčiva, ko me ôna vpraša:

»Ali ste Vi vedno takó mrzli, takó neobčutni?«

»Jaz nisem ni mrzel, ni neobčuten, gospodičina,« odgovorim ji, kakor bi se prebudil iz sanj.

Roki svoji sem imel pred seboj na mizi in ôna je jela, kakor ne-védoma, s prstki svojimi igrati po moji desnici.

Zopet je nekaj minut minilo, da sva molčala.

»Ali ste Vi že kdáj okusili ljubezen? Ali sploh znate ljubiti?« izprašuje me Minka.

»Na prvo vprašanje Vam je zeló težko odgovoriti. Na drugo pa odgovorim s kratkim — dà,« rečem ji resno.

»In zakaj mi ne odgovorite na prvo?« vpraša znóva in se obrne z vsem obrazom proti meni, da čutim nje vročo sapo na licih.

»Ker je to nemogoče in preveč zahtevano. — Sicer pa, kaj razumete Vi pod ljubeznijo?«

»Kaj je ljubezen? Odkritosrčno povém, da nisem še nikdar pre-mišljevala o tem.«

Po poti nama naproti prihití gospá Vráničeva ter kliče:

»Minka, saj se bodeš prehladila.«

Mrak se je naredil že namreč v tem.

»In tudi Vi, gospod doktor. — Kje pa je Ivanka in Vaš gospod brat?« vpraša gospá vse na jeden hip.

»Brat moj sè je malo prehladil in ga danes ne bode,« odgovorim ji.

»Takó? Bolan je? Nádejem se, da ni nič hudega. Recite mu, da mu naročam, naj se váruje, kmalu okréva in pride zopet na Vrbovo. Jeseni se človek kaj lahko prehladí, kajti jutra in večeri so že zeló mrzéci. Pojdimo gôri! Ivanka je pa gotovo v svoji sobi.«

Oprostim se, da še nekoliko časa ostanem na planem in da pridem kmalu za njima. Hotel sem biti sam. Tiho sedim in premišljujem o Valeriji in Minki, a kmalu sta mi ta dva izginila iz spomina, in mislim na Ivanko in samega sebe.

Zdajci se mi zazdí, da slišim v hladnici, ki je bila gosto s srobotom zarastla, nekako ihtenje.

Poslušam nekaj časa, pa zopet je vse utihnilo.

Vender vstopim. Mislim sem, da se je morda kaka živalca skrila tu notri. Bila je tema, zato užgem žveplenco. In kaj vidim?

Za mizo sedí gospodičina Ivanka in obraz ima skrit v rokah ter ihtí.

Ko zablísne luč, pogleda kvišku in lahko zakrikne. Menda ni slišala mojih stopinj po mehkem in vlažnem pesku.

»Gospodičina, kaj Vam je, da se solzite?« vprašam jo in stopim bliže.

Nobenega odgovora mi ne dá in ihtí bolj in bolj.

»Kaj Vam je, gospodičina? Povejte mi vender, kdaj ste prišli v hladnico in kdo Vas je razžalil, da se jokate?«

»Jaz sem bila že prej tukaj, predno sta vidva z Minko sédla v hladnico,« pové mi.

»In čemú jokate?«

»Slišala sem ves vajin pogovor.«

»In zato se jokate?« vprašam jo začujen.

»Vi ljubite Minko«, dahne bolj, nego izgovorí.

»Jaz ljubim Minko! Kdo li Vam je to rekel?« vprašam jo osupel. In kaj, če Vam povém, da ne morem nikdar Minke ljubiti, ker ljubim že drugo!«

Ničesar mi ne odgovorí, ali ihtenje je prenehalo. Sédem tik nje in ji hočem vzdigniti glavico iz rok.

»Ali véš, Ivanka, koga ljubim?« Primem jo za roko, ki je póleg mene in ji rečem:

»Ivanka, ali bi me ti hotela ljubiti? Ali ti kaj čutiš záme?«

Na mojo ramo nasloni zdaj glavico in zopet ihtí. Objamem jo in stisnem na prsi ter ji poljubim ustna in mokri očí in nič se ne brani. Utolažil sem jo in ko je radovédni mesec zasvetil v hladnico, videl sem, da ji igrá srečen smehlaj na ljubkem obrazu.

»In zakaj si prej takó bridko jokala, dragica?« vprašam jo zdaj.

»Oh, Makso, koliko časa že jaz tebe ljubim in čutila sem, da me imaš tudi ti rad. Ko sem vaju pa prej poslušala, zdel si se mi

popolnoma tuj in ko sem mislila, da sta odšla z mamo, zdelo se mi je, da se oddaljuje od mene sreča, da si záme izgubljen, da te nikdar ne dosežem. In takó inako se mi je storilo, da se nisem mogla ubraniti jóku. Nisem védela, da si ostal ti tukaj in ko si vstopil in prižgal žveplenico, ustrašila sem se te,« pripoveduje mi.

»Ali se me še bojiš?« vprašam jo smeje se.

Ne da bi mi odgovorila, objame me in jaz jo poljubim.

Spomniva se, da nama je iti v grad. Na poti se še zmeniva, da bodem précej danes razodel ljubezen svojo njenim roditeljem, dasitudi mi óna v začetku brani, rekoč, da bode Minko to bolelo.

»Ona je ljubila prej mojega brata in če zdaj misli, da ljubi mene, gotovo je bolje, da kar najhitreje zvé resnico,« rečem ji jaz in ni mi več ugovarjala.

Na stópnicah me zapustí Ivanka in hití v svojo sobo. Jaz pa grem v salon, kjer je bila vsa druga rodbina.

»Gospod doktor, káj Vas ne zebe, da takó dolgo v večernem hládu sedite na vrtu?« ogovorí me po običnem pozdravu gospodar.

Gospodinja zapové postrežniku, ki je kmalu za mano vstopil ji nekaj javit, naj poišče Ivanko v njeni sobi ter ji reče, naj pride v salon, in proti meni obrnena reče:

»Ves popóludan je že nisem videla.«

Minka sedí pri klavirji in igra neko fantazijo. S svetlim očesom me pogleda, ko vstopim.

»Ne, gospod Vráníč, meni se ne zdí že takó hladnó,« odgovorim jaz na gospodarjevo vprašanje in sedem póleg njega na stol.

»Pa našel sem zdajle nekaj na vrtu in ne zamerite, ker Vas kar takó brez ovinkov prosim, da najdeno stvar prepustite meni,« rečem mu šaljivo.

»Našli ste nekaj?« vprašata me gospodar in gospodinja čudeča se oba zajedno.

Tudi Minka preneha igrati in me radovédno pogleda.

»Ali mi obljubite, da je moje?« vprašam ga še jedenkrat.

»Kaj pa je?« pozveduje v zadregi, ker ne bi rad česa obljubil zaradi česar bi se pozneje kesal.

Pri tem vstopi Ivanka, srečno se smehlja, v salon.

Jaz ji stopim nasproti, primem jo za roko ter povêdem pred mater in očeta in pravim:

»Midva sva se našla, gospod Vráníč. Ali nimate Vi, gospá, nič proti temu, da Vám jo vzamem, da bode ljuba moja ženka?«

Gospá Vráníčeva vstane in objame hčerko in potem tudi mene. Gospod Vráníč pa mi stiska roko in mi zagotavlja, kakó ga to veseli.

Gospodičina Minka tudi stopi ponosno k meni in mi podá roko rekoč:

»Želim mnogo sreče, Makso!«

Te besede je govorila brez vsakega čuta in poljubi sestro na lice, ne da bi ji rekla besedico.

Pogledam ji v obraz, ali njene oči nimajo záme nobenega žara več. Nató zapusti sobo.

»Kaj pa je Minki?« vpraša gospá Vráníčeva. »Gotovo ji je škodoval hlad.«

Ivanka pogleda mene nemirno in steče za sestro, rekoč mi:

»Tako pridem, sreče svoje še nisem mogla povédati sestri in vender se takó ljubiva od nekdej.«

Komaj nekaj minut potem prideta obe nazaj, za róko se držeč, in Ivanka privéde mi Minko in reče:

»Tudi Minka je vesela sreče moje.«

Sézeva si v róke in pogledam ji v okó, ali bilo je kakor navadno in koketno se mi nasmeje:

»Z Ivanko bode lože kramoljati o ljubezni. Morda tudi óna ne bode mogla povédati, kaj je ljubezen, ali dejanski se pokaže, kaj čuti srce,« reče mi z gorkim glasom.

Midva z Ivanko pa sédeva drug drugemu nasproti v naslanjáč, stisneva si skrivaj semtertjà roké in govoríčiva zdaj o tem, zdaj o drugem. Bila sva popolnoma srečna!

Pozno sem se ta večer pripeljal z Vrbovega v Ljubljano.

Prav nič se nisem danes čutil nesrečnim, da sem se dal ujeti Ivanki. Ljubil sem jo odkritosrčno, taka sužnost ni prehuda.

Kaj pa brat? — Prišlo je pač vse drugače, kakor sem si mislil včeraj.

V.

Drugo jutro na vse zgodaj pride k meni Valerij in povédal sem mu vse na tanko, kar se je včeraj pripetilo na Vrbovem.

Smejé se mi podá roko in mi želí srečo.

»No, tebe imam pa jaz na duši,« reče mi, »kajti jaz sem te seznanil z Vráníčevimi.«

Popóludne sva šla znóva oba na Vrbovo.

Izprehajali smo se zopet po vrtu in sicer jaz z Ivanko, onadva pa skupaj. Ko smo se vračali proti večeru v grad, reče mi Valerij:

»Med mano in Minko je vse pri kraji. Rekla mi je ravno, da me ne ljubi več in da me menda ni nikdar ljubila resnično. — No, ustrelil se ne bom radi tega,« reče mi še, ko ga pogledam.

»Menda tudi njegova ljubezen do nje ni bila in ni takó globoka,« mislim si sam záse, »ali pa hoče skrivati notranje svoje čustvo.«

Odslej smo občevali ravno takó kakor prej. Minka in Valerij sta bila prisiljena večkrat biti samá med seboj in nikdar nisem opazil, da bi jima bilo to silno ali da bi se ne menila ravno takó med seboj, kakor prej.

Po zimi so se preselili letos Vráníčevi v mesto. Gospá je rekla, da radi tega, ker se mora Ivanka še temu in ónemu učiti, gospod Vráníč pa je bil odkritosrčnejši ter mi je smejé rekel, da pač ne sme moje ljubezni preveč izkušati in ne more pripuščati, naj bi večer za večerom hodil takó daleč na Vrbovo.

Minka mi razodene nekoč, ko smo sedeli vsi v gledališči, da hoče iti v gledališke igralkke. Začetkom nisem verjel, toda ker mi je zatrjevala, da je to resna nje volja, nisem ji odgovarjal, toda rekel sem ji, naj dobro premisli ta korak.

Midva z Ivanko sva sklenila s privoljenjem obeh najinih roditeljev, da bode najina poroka že januarija meseca. Takrat je tudi Minka določila si, da odide iz Ljubljane na Dunaj, pripravljat se za novi svoj poklic. Stanovala bode na Dunaji pri neki sorodni obitelji.

Hitro je potekal ta čas, ali nama z Ivanko le prepočasi.

Napósled sva vendar pričakala zaželenega dné.

Po poroki sva se peljala za nekaj dnij v Italijo in ko sva se vrnila, naselila sva se v Ljubljani in bila srečna, kakor moreta biti le novoporočenca, ki se ljubita resnično. —

Minilo je že leto dnij od najine poroke in ljubila sva se še takó, kakor prvi dan.

Valerij je prišel na božične počitke ž Dunaja in sedeli smo ravno na večer pred Sv. Tremi kralji vsi trije skupaj ter se pogovarjali o Minki.

»No, Valerij, ali si še ljubosumen náme?« vprašam ga jaz smeje se mu.

»Na nikogar nisem ljubosumen, a ljubim pa Minko še vedno, kajti óna ni le res lepa ženska, temveč tudi izvrstna igralka. Ves Dunaj je poln njene hvale in slave. In dasiravno je takó imenitna in slavna, vender se še záme kàj zmeni in je vedno jednako prijazna proti meni, kadar grem k nji ali se kje drugje vidiva,« reče z glasom v začetku oduševljenim in napósled skoro melanholičnim.

»Menda pa vender še nekaj prave ljubezni čuti zánjo,« mislim si danes.

»In ti, ženka moja? Ti pač véš, da sem jaz vedno le tebe rad imel.«

»Mólči, Makso, saj nisva samá, da takó govoriš,« pokara me in se sramežljivo zardi ter me poljubi na ustna, da bi ne govoril delj.

»No, vidva sta pa res še vedno zaljubljena in ko bi ti, Ivanka, ne bila žena Maksova, želel bi si pač take soproge, da bi bil takó srečen, kakor sta vidva,« reče Valerij.

»In upava, da ostaneva vedno takó srečna,« sklenem jaz.

Trčili smo s kozarci in Ivanka dostavi še:

»Tudi jaz tebi, Valerij, želim, da se prav kmalu resno zaljubiš in najdeš v ljubezni takšno srečo, kakor sva jo našla midva z Maksom.« —

Minka in Ivanka sta si le redkokrat dopisovali. Ko je spomladi najin sinek obolel in sva bila oba v hudih skrbéh radi njega, dobi Ivanka, ko se je že ravno bolezen obrnila na bolje, tolažilno pismo od Minke.

Ivanka dá mi je brati in gleda stoječ tik mene v sestрино pismo. Konec tega pisma slóve takó-le:

»Ne bój se, Ivanka, nobene nezgode v življenji, saj imaš krepkega in značajnega možá ob svoji stráni. Jaz pa sem prepuščena sama sebi na svetu. Maks te bode vároval in hvaležna sem Bogú, da je ravno tvoj soprog in nobene druge. — Spominjam se ravno zdaj-le, ko ti pišem to pismo, nekega dogodka z Maksom, ko je bil prvič pri nas na Vrbovem. Jaz bi se bila takrat skoro ponesrečila in pala raz konja, toda on me je krepkó prijel ter me kakor otroka postavil raz sédla na mehko travo. Sramovala sem se takrat pred njim in jezilo me je to, ali vender se mi je tudi prikupil. Nikomur nisva govorila o tem, a danes mi je zopet vse živo v spominu. — Srečna bodi z Maksom

in osrečuj mu življenje! On je vreden največje sreče na svetu. Srečna živita oba!»

Oklene se me ženka moja in se mi razjoka na prsih.

»Kaj se jočeš, Ivanka?« vprašam jo rahlo.

»Oh, takó te ljubim Makso! Ali si ti srečen z menoj? Ali bi ne bil morda srečnejši z Minko?« in ihtí mi na prsih, da ne more delj govoriti.

»Ivanka, kaj misliš? Jaz sem le s teboj srečen in ako si ti srečna z menoj. Tvoja sreča je moja sreča.«

Utolažim jo s poljubi in srečna se mi smehljá.

Zdaj se zajoče najino dete. Hitro poskoči in hití k zibéli.

Tudi jaz stopim za materjo. Utešila je je že in veselo se je nasmihalo srečni materi v obraz, kakor že mnogo dnij ne.

Sklonim se tudi jaz na posteljico in poljubim dete.

»Ivanka, kaj hočeva še več sreče na sveti? Ali nisva srečna? Jaz vsaj si ne želim ničesar več!«

»Tudi jaz ne!« reče mi óna in objameva se, skloniva čez sinka in poljubujé ga se igrava ž njim. —

V svet.

Spisal dr. Ahasverus.

III.

(Konec.)

Pred več nego poldrugim stoletjem je pisal slavni Jonathan Swift opazuvajé vzgojo tedanje mladine, da je vzgoja vselej slabejša v razmerji k imetju in vzvišenejšemu stánu roditeljev. Ako bi se ta mož vrnil dandanes na zemljo, prepričal bi se, kakó popolnoma prav je sodil. Minó stoletja, tisočletja, pa človeške slabosti in norosti ostajajo s človeštvom.

Človek je navadno takšen, kakor se je vzgojil; vzgaja se pa po roditeljih, po roditeljevih namestnikih, a največkrat in najbolj po svojih izkušnjah in okolnostih življenja. Visokorodni roditelji se ne pečajo sami z vzgojo svojih otrok, prepuščajo to skrb — kakor vse neu-

godne sitnosti z otroki — najetim odgojiteljem in odgojiteljicam. Pa, da bi ta gospôda res prépuščala vzgojo — ne samó sitnosti — večim in vestnim ljudem, potem bi bilo še vse dobro, ali kadar se otroci vzgajajo in šolajo domá, tedaj so uprav takšni roditelji, zlasti matere, pogostoma največja zapreka razumni vzgoji. Otroke hočejo imeti pri sebi za igračo, s katero se igrajo, kadar nimajo druge zabave in bi se dolgočasili. No, kaj se hoče. Roditelji, ki samí niso imeli nobene razumne vzgoje, katerih okolnosti življenja niso mogle izpametovati, brigajo se le za óno sijajno površnost in glumačno navideznost, katera je v modi, kateri so privajeni samí. Ob takšnem razmerji najumnejši in najvestnejši odgojitelj ne more doseči zaželenega smotra svojega; to, kar on uči, kar on uvažuje in poveljuje, to ni v dotični modi, to se ne ceni — to se od druge strani še pomiluje zasmehuje. Da je odgojitelj nižjega stanú, že to zadoščuje, da beseda njegova ni te važnosti v nazorih častnega, odličnega življenja, nego katerega koli visokorojenega salonskega brbljavca in namodnega gizdalina. — Sicer pa, če bi se navzlic vsem zaviram odgojitelju res posrečilo mladega človeka, recimo do osemnajstega leta, obvarovati vseh popačenostij — a kaj potem, ko se odgojitelj in gojenec ločita, ko je ta doslej nepokvarjeni mladenič kar mahoma popolnoma sam svoj gospod ter stopi brez voditelja v kolobar popačenega in zapeljivega svetá ali kar je še mnogo huje, ako za voditelje v svét dobí lakajske prilizune, kateri se »mlademu gospodu« le dobríkajo in na to gledajo, kakó bi najbolje ugajali njegovim vzbujajočim in z mladostno silo razvijajočim se strastém?! —

Dosti je, da sem se aristokratske vzgoje teknil samó v obče, o nji natančno razpravljati bi bilo tukaj nemogoče, a končati hočem z odločno izjavo, da se med tituliranimi plemenitaši nahajajo tudi resnično plemeniti ljudje, ki se po čutenji, mišljenji in delovanji v vsakaterem oziru pokazujejo res plemenito vzvišene nad prosti svet, katerim slavno ime ni na bahanje, temveč na vzpodbujanje kazati se vredne potomce proslavljenih prednikov, odlikujé se dejanski v čednostih in krepostih, kakor so se oni za blaginjo človečanstva odlikovali. Vsa čast in ljubezen národova takšnim aristokratom! —

Iz domače zgodovine.

Piše Ivan Vrhovec.

V.

Zgodovina pošte na Kranjskem.

(Konec.)

Iz vseh ukazov Marije Terezije čutiš hrepenenje njeno, napotiti se na nov, do tedaj še nepoznat pot. Vse, kar je bilo starega — in to v vseh rečeh — vse razmerje minulih časov je prišlo pri ljudeh dóbe Marije Terezije v kaj slab glas. Kar so ukrenila in uravnala minula stoletja, zdelo se je tedanjemu svetu, da ni nič prida, ali če že to ne, da vsaj takó uravnane stvari, kakor so bile uravnane, ne veljajo dosti, ampak da jih je treba prestvariti.

Posebno jasno pa se razvida to prepričanje iz vsega hlastnega in krčevitega delovanja cesarja Jožefa II. In res je bilo takrat mnogo mnogo gnilega v javnem in zasebnem življenji. Imenovana vladarja sta res odpravila marsikaj nepristojnega, marsikaj, kar je kakor móra tlačilo avstrijske podložnike. Nič čuda, da sta obrnila vso pozornost svojo tudi na takó imenitno stvar, kakor je bila pošta, ki je dobila čisto novo lice.

Čestiti bralci so se o priliki tega ali ónega omenjenega ukaza preverili že sami, da je z Marijo Terezijo napočil tudi pošti nov čas in da je slavna cesarica nekaterikrat s prav veliko metlo pometla obilato kópo nedostatnostij v kot. Najimenitnejši pa je bil odlok, v katerem je znižala dotedanjo poštarino. Ta je bila pred to cesarico jako visoka, dasiravno ne vém povédati, kolika. Cesarica je bila uverjena, da je vsekako previsoka. Za noben drug ukaz, tičoč se pošte, ni bilo treba tóliko poguma in tóliko gospodarstvenih pomislekov, kakor za znižanje poštarine, posebno zato, ker se vlada ni mogla iznebiti misli, da mora pošta državi nositi tudi dobiček. Tu je bilo treba srčnosti. Poštarino zmanjšati in vender nasiti vedno potrebno državno blagajnico! In Marija Terezija je bila tóliko pogumna; storila je ta drzni korak. Za njo ni imel noben avstrijski vladar več tóliko srca. Pač, njen neustrašni sin Jožef II. znižal je res nekaterikrat pristojbino pri vóžni pošti za ljudi, pa vselej je takšen ukaz svoj kmalu zopet umeknil. Minilo je vse 18. stoletje, minilo je še skoraj štirideset let našega drznega stoletja, predno se je upal zopet kdo lotiti te kočljive stvari:

znižanja poštarine. Neki Anglež je bil to, ki je v posebni knjigi predlagal, naj se določi za navadna pisma jeden »penny« (jeden groš) poštarine, toda s tem je spravil ves angleški národ na noge. V neštevilnih ljudskih shodih se je preresetaval ta nasvet, ni ga bilo morebiti društva, (naj si je stavilo že katerikoli smoter), da ne bi bilo pretresalo te stvari, polna plóha peticij je obsipavala angleški parlament. Še leta 1840. bila je torej ta stvar takó kočljiva, da je razgrela živce celó takó hladnokrvnemu národu, kakor je angleški. Marija Terezija pa je bila takó drzna že sto let prej.

a) *Pisemska pošta (Briefpost).*

Leta 1751. izšel je dotični patent. Da mora tisti, ki se pelje deset milj daleč, plačati več, nego óni, ki ga ima pošta oddati le jedno miljo daleč — to je takó jasno, kakor beli dan; ne smemo se čuditi, da se je postavila na to stališče tudi Marija Terezija, ko je določevala pismom poštarino. Razvrstila jih je po tem merilu v pet razredov; v prva dva je déla pisma, ki so šla na tuje, iz Avstrije. V tretji razred so bila uvrščena domača pisma (»inländische Briefe«), ki so šla od jedne vélike pošte do druge ali pa še dalje. Véliko pošto je imela Kranjska samó jedno, namreč v Ljubljani; nji sosedne vélike pošte so bile na Primorskem — Trst in Gorica; na Štajerskem — Maribor, na Koroškem Beljak in Celovec, na Hrvaškem — Varaždin, Zagreb, Karlovec in Reka. Pošte med Karlovcem in Ljubljano niso bile vélike pošte; mala pošta je bila torej tudi novomeška.*)

Poštarina za te vrste pisma je bila 8 krajcarjev, če pismo ni bilo čez pol lota težko; vsak daljni lot je plačal do 5 lotov po 16 krajcarjev, do 10 po 12, do 20 lotov po 4 in do jednega funta po

*) Dasi na nepravem mestu, hočemo vendar že tu reči, da so novomeško pošto ustanovili l. 1769. Prvi novomeški poštar je bil nekov Ivan Pober, za njim Josip in Fran Härtel in Anton Krenn. Urad je bil kupljena in zato tudi dedna pravica. L. 1798. kupil jo je od Krenna Josip pl. Fichtenau za 2800 gld. Dandanes pošta ni več pododvalna, vendar je še sedaj v tej rodovini.

S to trditvijo oporekamo sicer Valvasorju, ki pravi, da je imelo Novo Mesto že za njega dnuj pošto. Valvasor nam je ohranil celó poštarjevo ime, toda, ker sta obe poročili popolnoma verjetni, zato moramo reči, da so posled Valvasorja pošto v Novem Mestu ali popolnoma opustili, ali pa se je zdela prestvaritev Marije Terezije takó temeljita, da je novomeški poštar po vsi pravici v neki prošnji do visoke vlade mogel pisati. »Die im Jahre 1769 errichtete Post in Rudolfswert — — habe ich am 29. November 1798 von Anton Krenn um 2800 fl. gekauft«. Med Ljubljano in Novim Mestom je bila l. 1769. samó jedna pošta: Hudo (Bösendorf) pri Višnji Gori; v Šmariji in Trébnjem je bila ustanovljena šele l. 1786., ravno takó tudi v Novem Gradu med Novim Mestom in Karlovcem; metliška pošta pa je takó stara kakor novomeška.

3 kr. Jeden funt težko pismo z vélike na véliko pošto poslano je torej n. pr. iz Karlovca v Ljubljano stalo 4 gld. 52 kr. To je ogromna poštarina, kolika je bila šele prej! Najlažje pisemce, $\frac{1}{2}$ lota težko in »malo pismo« zvano, stalo je 8 krajcarjev; in sicer je plačal 4 krajcarje tisti, ki je je dal na pošto, 4 pa óni, ki je je prejel, sicer je pa smel tudi odpošiljatelj, če je hotel, plačati vseh 8 kr.; ker denašnji denar takó malo plača, zato se nam ta vsota ne zdi bogsigavedi kakó velika, a teh 8 krajcarjev moramo ceniti po tedanji veljavi. Leta 1751. dobilo se je v Novem Mestu za 8 kr. dva funta najboljšega govejega mesá. Kdor je tedaj jedenkrat pisal, izgubil je dva funta mesá.

Če pismo ni šlo takó daleč, ampak le s kake male pošte na véliko, ali pa narobe, pa vender ne čéznjo, plačala se je zánje manjša poštarina, ali bolje rečeno, od malega $\frac{1}{2}$ lotnega pisma tudi še 8 krajcarjev, naslednji loti so bili pa cenejši: jeden funt težka pošiljatev tega razreda je stala le 1 gld. 52 kr. Še cenejša so bila pisma, ki so še pošiljala z male pošte na malo pošto, torej n. pr. iz Metlike v Trébnje ali Šmarije; prvega pol lota je stalo le 6 krajcarjev, jeden funt pa 1 gld. 14 kr. Takó visoka je bila poštarina še sedaj, ko je bila že znižana!

Pisma in sploh pošiljatve do petih funtov so prenašali jezdeci in — to še v našem stoletji, težje pošiljatve so vozili na poštnih vozeh. Tarif zánje nam ni znan. Oddajanje pisem na pošto bi bilo gotovo zeló zamudno, če bi bil tičal tedanjim ljudem takšen pisavski vrag v prstih, kakor šegáče nas, zamudno bi bilo zato, ker se je moralo vsako pismo in poštarina zánje oddati poštarju v róke, kajti poštné ali pisemske marke so izumili šele leta 1819. na Sardinskem, in primeroma prav počasi je šla ta novost med svet. Vsako pismo je moral poštar vpisati v svojo knjigo ter zaznamenovati vánjo, koliko se je od njega plačalo. Ali k sreči je bilo videti naših prednikov le redkokdaj na pošti. Pred menoj leži računska knjiga novomeškega poštarja Josipa pl. Fichtenaua. Vánjo so vpisana vsa pisma, ki jih je odposlal ta mož od tistega dné, ko je pošto prevzel (dné 1. januarija l. 1799.) pa do leta 1810. Pošiljal jih je v Ljubljano, Šmarije, Hudo, Trébnje, Metliko, Novi Grad, Karlovec, Dobravco (Gutténhof), Brežice, Zaprešič in Zagreb. Posezimo po številkah bodisi katerega teh 10 ali 11 let, koli n. pr. leta 1804. Največ pisem so mu prinesli ljudje meseca novembra; plačali so od njih 184 gld. 47 kr. poštarine. V tem številu pa so vštete tudi pristojbine za prejeta pisma (Abgabsbriefe), kajti še jedenkrat poudarjamo to, da se je poštarina plačevala pri oddaji in pri prejemu. Te

številke so jako zanimive, ker zvédamo iz njih, da je imelo Novo Mesto to leto največ pisanja z Ljubljano. Med ónimi 184 gld. 47 kr. pa jih je 141 gld. 27 kr. samó za pisma v Ljubljano, na druge pošte je šlo kaj malo pisem, v Šmarije n. pr. samó za 16 kr., v Hudo za 32 kr., v Trébnje za ravno tóliko, v Metliko za 34 kr., v Novi Grad nobeno, v Karlovec za 48 kr., v Dobravo za 8 kr., v Brežice za 16 kr., v Zaprešič nobeno, v Zagreb pisem za 1 gld. 52 kr. Naši predniki so torej jako malo pisali.

Povédano bodi še, da je bil ta mesec za pošto najboljši vsega leta; celó malo pa je prinesel najslabši, to je bil mesec september. Priteklo je poštarine za navadna pisma v poštno blagajnico samó za 94 gld. 52 kr.; tudi ta mesec jih je oddal Fichtenau največ v Ljubljano: za 55 gld. 18 kr.; od pisem pa, ki so jih dobili iz Ljubljane na novomeško pošto, plačali so Novomeščanje pri prejemu 29 gld. 8 kr.; samó ljubljanska pisma so vrgla pošti torej 84 gld. 26 kr., korespondenca vseh drugih, góri omenjenih pošt pa samó 10 gld. 26 kr. Poštni dohodki vsega leta 1804. in sicer za pisma vseh 11 pošt semintja niso bili večji nego 1424 gld. 13 kr.

Čudno je vplivala na pošto vojska leta 1809. Najboljši je bil mesec marcij; pripravljali so se Avstrijanci za bój s Francozi. Novomeška pošta je stržila za vsa pisma 189 gld. 36 kr., pa tudi to pot največ za ljubljanska pisma in sicer: 97 gld. 18 kr., za pisma, ki so šla v Ljubljano, 71 gld. 24 kr. pa za óna, ki so prišla od tam. Najslabša sta bila meseca junij in julij. Kaj pa se je godilo takrat na Kranjskem? Dné 20. majnika so Francozi zajeli Ljubljano; avstrijske čete, ki niso hotele takoj pométati orožja iz rók, umeknile so se na Dolenjsko in meseca junija in več nego polovico julija je bila vsa Kranjska na nogah. Pošta med Ljubljano in Novim Mestom je bila popolnoma pretrgana. Oba meseca ni odšlo na to stran niti jedno pismo. Najbolj so si Novomeščanje dopisovali s Karlovčani in Zagrebčani, a tudi to dopisovanje je bilo jako skromno. Précej pa, ko je bilo meseca julija sklenjeno premirje s Francozi, vsipati so se jela pisma v Ljubljano in iz Ljubljane v Novo Mesto, a tudi korespondenca z Zagrebom je bila še jako živahna, pa vender ne tólika, kakor z Ljubljano.

Navedene številke pričajo pač dovolj, da predniki naši niso čutili tólike potrebe za dopisovanje, kakor jo čutimo mi, še bolj pa se moramo čuditi njih zaupnosti v poštni urad. Zanašali so se popolnoma, da bode njih pošti oddano pismo tudi istinito dospelo tjakaj, kamor so želeli. V nekoliko je bilo to zaupanje tudi upravičeno; kajti

vsacemu poštarju je bilo mnogo do tega, da je pismo res našlo svojega adresata, saj je bila polovica teh dohodkov vendar poštarjevo plačilo. Dohodki novomeškega poštarja so bili l. 1799. polovica poštarine za pisma in 150 gld. državnega priboljška. Ko je vlada pozneje oprostila vsa oficijalna pisma poštarine in s tem oškodovala novomeškega poštarja v njegovih dohodkih, primeknila mu je 303 gld. na leto, pozneje l. 1803. pa še 60 gld. za pisárski pôsel. Leta 1818. pak ga je zopet prikrajšala in mu dovolila le polovico pisemske poštarine in 60 gld. za pisárski pôsel.

Skrbeli so torej poštarji, da se pisma niso pogubljala. Zato je redkokateri človek kako pismo priporočil (rekomandoval). Priporočena pisma so hodila po avstrijskih poštah menda že od prvega začetka; vsaj patenta, s katerim se je uvela rekomandacija, zaslediti nisem mogel nikjer. Razven poštarine so plačevali ljudje le še po 6 krajcarjev priporočilne pristojbine od pisma in to, naj si je bilo lahko ali težko. Spočetka ni dobil pošiljatelj nikacega potrdila o svojem priporočilu v róke, l. 1789. pa je cesar Jožef II. določil, da je smeti ljudem dajati tudi recepise, za katere so pa morali plačevati še posebej po 3 krajcarje, ki jih je poštni urad prisodil slábo plačanim uradnikom v priboljšek. Privoščimo jim ga, saj je dosti majhen, kajti redkokdaj je komu prišlo na misel, pismo priporočiti. Tekom desetih let 1799.—1809. prejela je novomeška pošta samó v jednom meseci, meseca januarija 1809. l. 2 gld. 16 kr. priporočilne pristojbine, vse druge mesece pa menj, nekoč, meseca majnika 1799. l. celó samó 12 kr., in drugič meseca avgusta 1807. l., niti novčiča.

Poštarinski tarif Marije Terezije je ohranil veljavo svojo dolgo, do l. 1789. Jožef II. uredil ga je preprosteje s tem, da se ni več oziral na daljo, ki so jo pisma premerjala; od jednako težkih pisem se je plačevala tista pristojbina, naj jih je poslal človek še takó daleč, da so le ostala v Avstriji. Za pisma, namenjena na tuje, bila je določena sevéda višja poštarina.

Póleg navadnih pisem pa so pošiljali ljudje že odkar je hodila pošta tudi vrednostna pisma. Plačevali so pri oddaji po 10 kr. od vsakega stotáka njih vrednosti, pri prejemu pa postavno poštarino. Od gotovega denarja je zahtevala pošta po 2 kr. od goldinarja. Za poslani denar je bila pošta odgovorna, toda le takrat, če je prinesel odpošiljatelj denar v odprtem pismu na pošto ter ga izročil poštarju, ki ga je preštel in vpríčo njega zapečatil. Ta odgovornost pa je nehala, če so pisma prestregli sovražniki ali lopovi, če so zgorela, ali če jih je vzela povódenj.

b) *Vožna pošta za potnike.*

Zadnjič smo dejali, da je bilo potovanje na pošti neprijetno dovolj, ali bilo je tudi dragó. Vozarino je pošta zaračunjala po tem, koliko kónj je komu upregla in koliko pošt daleč ga je odvédla. Za 17. stoletje mi ta vožna poštarina (Fahrtaxe) ni znana; znano pa mi je, da je l. 1773. določila Marija Terezija: če se pelje potnik z jednim konjem in le jedno pošto daleč, plača 45 krajcarjev starega denarja in ravno tóliko za vsakega konja in vsako pošto več. Iz Ljubljane v Pódp peč je bila n. pr. póludruga pošta, iz Podpečí v Sv. Ožbalt jedna, in od Sv. Ožbalta do Vranskega dalje zopet jedna. Z dvema konjema vozéči se potnik je plačal na tej poti, iz Ljubljane do Vranskega 5 gld. 15 kr.; v Novo Mesto pa, kamor se je vozil pet pošt daleč, 7 gld. in pol, vrhu tega je bila za postiljona izgovorjena pristojbina 15 kr. (Trinkgeld) in še 12 kr. za mazílo; vsa vožnja ga je stala torej skoraj 9 gld. (8 gld. 57 kr.), ali po denašnji veljavi denarja blizu 45 gld. To je gotovo draga vožnja, in pri tem se je potnik še slábo vozil, kajti sedél je na nepokritem vozu (noben poštar ni bil zavezan imeti pokrit voz), vozil se po grozno slábih cestah in v vednem prepiru s postiljoni, ki niso bili zadovoljni s postavno jim priznано pristojbino; s surovostjo, hudomušnostjo in celó pretépanjem so potnike takó dolgo mučili, dokler niso dali tólikega »Trinkgelda«, kolikeršnega so zahtevali.

Te vózne cene je cesar Jožef II. nekaterikrat znižal, potem pa zopet povišal. Franc II. postavil je novo ceno: 1 gld. od konja in pošte; potnik, ki se je peljal n. pr. z dvema konjema tri pošte daleč, plačal je 6 gld. Ta tarif je ostal do francoske okupacije. Ker takrat ni bilo še železnic, mislil bi človek, da ti je bil grozen dirindaj okoli pošt nih vóz, toda temu ni bilo takó. Poglejmo le v zapisnik novomeškega poštarja. V njem so vpisani vsi potniki — takó je velela stroga postava — z imenom ali celó še po svojem stánu; kdor se ni izkazal kdo je, ni ga smela pošta odvesti dalje. Zabeléženo je takisto, koliko pošt daleč in s koliko konji se je kdo vozil, koliko je plačal in kateri postiljon ga je kočijazil. Tudi pri potnikih je imel poštar zaslužek od njih števila. Prvo leto poštarjenja svojega (1799. l.) imel je Fichtenau káj slábo. Meseca januarija je odvédel samó najst potnikov, namreč v Trébnje devet, jednega v Kostanjevico in jednega v Št. Jošt. Prvi se je oglasil dné 3. januarija, zatem ni bilo skoraj ves teden nikogar na izpregled, šele dné 8. prišel je zopet jeden, za tem dné 9. in 10. po jeden. Potem pa je zastonj pogledoval po potnikih do dné 22. januarija, a ta dan sta se oglasila dva: baron Taufferer in

nekov Novomeščan Novak, dné 23. gospod Langer, dné 25. dva Hrvata in ravno také tudi dné 28. januarija.

Sevéda je bil ta mesec za potnike kaj malo ugoden. Toda še neugodnejši je bil februarij; poštar je odpravil samó štiri ljudi, in sicer dné 15., 17., 21. in 28. februarija. Najboljši mesec tega (1799. l.) bil je avgust, v katerem se je s pošto vozilo 32 potnikov. Ves zaslužek tega leta je znašal 693 gld. 9 kr., vseh potnikov je bilo 233. Najboljši dan v letu je bil dan 23. avgusta; poštar je zapregel ta dan štirikrat: 1) nekemu Benaziju v Metliko; 2) znanemu ljubljanskemu suknarju in fabrikantu Desselbrunnerju; 3) Novomeščanu Novaku in 4) dvema Judoma, vsem tem v Trébnje.

Vojskino časi so dobro vplivali na vožno pošto za potnike. Leta 1800. prepeljala je novomeška pošta 250 potnikov, ki so ji dali 732 gld. zaslužka. Leta 1801. pa 307 potnikov za 875 gld. 14 kr.; naslednja tri leta se je za vožnjo oglasilo prvo leto: 235, drugo 215, tretje 215 ljudij, ki so dali pošti l. 1802. največ zaslužka 758 gld. 30 kr.; a vojskino leto 1805. vrglo ji je 1002 gld. 18 kr.

Dostikrat je dal poštar nalašč zapreči, to se pravi v kraje, kjer ni bilo poštné postaje, n. pr. v Št. Jošt, Pogánice, kamor je zaračunal pol pošte, na Rako, v Draskovič, na Strugo, na Volavče, v Rakovnik, v Toplfce, na Otočec, v Gračarjev Turn, Klevévž, na Gorjance, v Rupreč Vrh itd.

Potniki so bili po svojem stánu največ plemenitaži, ki so se radi vozili z več konji, negoli drugi ljudje. Póleg kneza in več grofov Turjačanov srečujemo na poštni cesti mnogo kranjskih grofov in baronov; po številu kónj, ki so si jih dajali uprezati v poštné vozove, posnemamo lahko ali njih veljávo, ali njih veliko imetje, ali pa tudi njih domišljávo in gizdavost. Ta in óni med temi gósti bi se bil smel pač zadovoljevati z manjšim številom kónj; vsaj protokoli dežélné gosposke, v katerih so zabeléžena molédovanja za to ali óno denarno pomoč iz dežélnega zaklada, kažejo marsikaterega pomóči prav potrebnega kavalirja, ki je pa na pošto sédel kolikor mogoče široko; a da ne bo nepotrebne zamere, zamolčimo rajši njih imena.

Jako veliko se je vozilo vojaških dostojanstvenikov, mnogo generalov, med njimi nahajamo tudi generala Latzija in d'Espagnja. A tudi trgovci in obrtniki raznih národnostij so se oglašali pri novomeškem poštarji. Temu sestavku smo dali naslov »Zgodovina kranjske pošte« in očitálo se nam bode morebiti, da smo segli predač, ko se vender sučemo po največ ali skoro zgoj okoli novomeškega poštarja. Ali naše prepričanje na to stran je, da velja to, kar pripovedujemo o novo-

meški pošti, tudi za vse druge na Kranjskem. Trgovci so bili po največ Kranjci, Ljubljanačanje in Hrvatje, a tudi Dunajčanje, Gračanje, Madjari, celo neka »Schässburgerin« iz daljnega Erdeljskega je vpisana v poštno knjigo. Kaj sta bila óna dva Francoza, ki sta potovala leta 1799., ali trgovca, ali morebiti potnika, ki sta se vozila za zabavo svojo, ne vémo povédati.

A tudi preprostih kmetov in rokodelcev je prihajalo časih komu na misel, da je — pač v sili — najel poštni voz.

Poštarina je bila sicer na tanko in sevéda za vse jednaka določena, vendar je marsikdo plačal za tisto pot veliko menj ali več, kakor kdo drugi, kaj pa je bilo temu povod, ne vémo povédati; morebiti samó poštarjeva milost ali nemilost? Leta 1799., ko je bil tarif od vsacega konja za vsako pošto po 1 goldinar, plačal je neki prákupec volov, ki se je peljal v Kostanjevico póludrugo pošto daleč s tremi konji, 4 gld. in pol, kmalu zatem pa so plačevali trgovci, vozeči se z ravno tóliko kónji v Kostanjevico, le 3 gld. Metliški mestni pisár bi po tarifu moral do Brežic plačati 5 gld., a plačal je 6 gld. 15 kr. Celó ljudje, ki so se vozili tisti dan in na ravno tisto poštno postajo, plačevali so nekateri več, drugi menj, dosledno pa je poštar duhovnikom, posvetnim in redovnikom zaračunjal več, kakor drugim ljudem, toda nikoli ni s ceno poskákoval pri plemenitnikih čez ójnice, ali, kakor smo že rekli, povoda temu nepravilnemu računanju ne moremo najti.

Sicer pa smo čestite bralce svoje že takó pitali s podrobnostimi, da bode skoro blizu vsem dovolj, njim in nam. Pomeknimo se torej v zgodovini kranjske pošte nekoliko dalje, v francoske čase.

Francozje so v obče pustili pošto v početku vladanja svojega táko, kakeršna je bila v avstrijski dóbi; prestvarili so največ tu pa tam kako malenkost. Imeli so drugih opravkov čez glavo. Leta 1809., torej prvo leto, ukazal je intendant v poštних stvaréh le, kakšno opravo naj imajo pismonoše in postiljoni, da morajo imeti našíve v francoskih barvah, na rokavih pa našite ploščice s slovenskim napisom: »Pisna pošta za ilirske pokrajine«. To je bil jedini francoski ukrep v poštних stvaréh z leta 1809. Leta 1810. so znóva objavili óni patent Jožefa II. z l. 1789., ali bolje rečeno, storili so avstrijski poštni patent veljaven tudi za vse dežele ilirskega kraljevstva; le Dalmacijo so izvzeli ter jo šteli z ozirom na poštne stvari med inostranske dežele, dasi je bila politično v najtesnejši zvezi z Ilirijo.

Šele ko so Francozje uredili slovenske pokrajine po svoje, lotili so se tudi prestvarjenja pošte. Generalni guvernér Bertrand je izdal dné 11. septembra l. 1811. pouk, kakó želí, da je biti uravnanim po-

štam, ki bodo prevažale potnike (Pferdepostdienst). Po tem patentu so se morali vsi, ki so hoteli biti poštarji, oglasiti za to službo pri generalnemu guvernerji. Službo so morali odpovedati najmenj šest mesecev prej; kdor jo je prej popustil, najeli so mu namestnika na njegove troške. Odgovorni so bili poštarji za vse, kar so njih postiljoni zakrivili ali po nerodnosti ali iz hudobnosti. V poštnem hlevu je morala vso noč goreti luč in vsaj po jeden postiljon bedeti, da se kurirji — to so bili pótje, ki so prenašali vladna pisma — niso po nepotrebnem mudili. Kurirje je moral poštar pred vsemi drugimi najprej odpravljati in prevzemati od njih pisma v tistem redu, v katerem so prihajali na postajo. Postiljone, ki so morali biti najmenj po 16 let stari, izbirali so si poštarji sami. Omišljati so morali zanje posebno obleko: suktno od temno-zelenega sukna z rdečim ovratnikom; podšita je bila z ravno takim rdečim suknom, kakor ovratnik, ali če že ne vsa, vsaj tóliko, kolikor se je je videlo na oglih, kjer je bila nazaj privihnena; ti ogli so bili pritrjeni z zapóno (Agraffe). Na suktno so bili prišiti medeninasti gómbi. Na kozlu je moral sedeti postiljon vedno v škornjih z visokimi zvihi in na rokavu imeti prišito ploščico z imenom poštne svoje postaje, da se je védelo, odkod je prišel in kam se zopet vrne. V to ploščico je bil vdelan tudi grb francoskega cesarstva. S potniki se postiljonu ni bilo smeti nikdar pričkati; zažugano mu je bilo, da ga zapodé, če to stori, ali ga celó še kaznujejo, kadar bi bilo treba. Zagroženo pa mu je bilo še bolj zahtevati od potnikov več, nego mu je šlo.

To je bilo natančno določeno, in ravno takó natančno je bil določen tudi poštarjev zaslužek. Če je upregel poštar svoje konje v pošto za pisma, dobil je od konja in od pošte po 1 frank in 30 centimov, postiljon njegov pa 37 centimov. Če je peljal na takem vozu več negoli jednega potnika, dobil je še za vsacega po 1 frank priboljška. Toda večkrat nego v pošto s pismi je bilo treba óne čase zaprezati v pošto za potnike. Tu je dobil poštar od konja in pošte pólđrugi frank, postiljon njegov pa 75 centimov. Za vozove je moral poštar skrbeti sam; sam jih je moral dati narediti in sam jih popravljati. Kar so potniki plačevali za vožnjo na pošti, spravljala je sevéda vlada v svojo blagajnico ter odtod plačevala poštarje in postiljone. Kolikor več je poštar odpravil potnikov na svojih vozéh, tóliko več je priteklo v državno blagajnico, a temveč so trpeli tudi konji in vozjé. Za to mu je država plačevala malo odškodnino: za odkrit voz po 75 centimov, za pokrit pólđrugi frank. Upreči pa je smel tóliko kónj in jih torej za vsako vožnjo državi takisto tóliko zaračunjati, ko-

likor potnikov mu je sédlo v voz. Sicer pak so se potniki tudi lahko s poštarjem za plačo pogodili, če so imeli veliko in težke prtljage ali če so bili sami také težki, da jih poštar ni hotel šteti vsakega samó za jednega človeka. Vlada se za to ni brigala, plačala je le tólikrat po 1 frank 50 centimov, kólikor se je v pošti vozilo potnikov.

Poštni érar je plačeval odškodnino celó tačas, če je komu poginil poštni kónj za kužno boleznijo, in sicer po 100 frankov za konja, to pa najbrž zato, ker se kónji, ki so v jednomér na cesti, lože okužijo od ónih, ki ližó le domače jasli. Precèj doberšen postranski zaslužek poštarjev je bilo tudi tistih 25 centimov, ki jih je moral plačevati navaden voznik, kadar je vozil potnika ali pa tudi samó prtljago njegovo na vsaki postaji, mimo katere se je vozil, plačati je moral poštarju 25 centimov.

Štafet poštarjem ni bilo smeti vzprejemati, to pa najbrž iz vojaških in političnih ozirov ne. Če se je kdo oglasil pri njih s táko željo, odpraviti so ga morali na poštno voditeljstvo, ali če ga v njih okraji ni bilo, na óno postajo, kjer je bilo.

Razvade, kakeršnih je bilo videti na poštних cestah v avstrijskih časih, sevéda takisto sedaj niso izginile kar mahoma. Tudi francoski vladi se je zdelo umestno, prepovédati potnikom in zlasti kurirjem, poštné konje pretepati in jih preveč gnati. Če se je pohabil ali celó poginil pri tem kakšen kónj, plačati ga je moral tisti, kdor je to zakrivil.

Cesté so bile tudi takrat še káj slabe, posebno vkréber se poštni vozjé niso radi prehiteli. Po hribskih cestah so pripravili v pošto vôle, toda le, če so potniki to zahtevali; priprégo pa so morali plačévati oní brez ozira na to, da so odšteli že poštno pristojbino. Škoda, da generalni guvernéur v tem svojem dekretu ni povédal, kaj naj se zgodí takrat, ko bi se potniki branili plačati volóvsko priprégo. Ali so postiljoni konje také dolgo pretepali, da so napósled vender vzpeljali v klanec, ali so pa morebiti potniki sami pritisnili in se uprli v voz?

Tudi cestarine in mostarine so morali potniki plačevati sami.

Če si je naročil kdo poštних kónj, ali se ni odpeljal o določenem času, plačati je moral kazen jedno pošto in dati tudi postiljonu darilo; kdor se je pa le predolgo mudil in se o napovédanem času ne odpeljal, plačal je še pol pošte ter moral postiljona odškodovati. ¹⁾

Takih manjših in večjih postranskih troškov se je nabirala na dolgi poti cela kópa, potovanje torej tudi v tej dóbi ni bilo nikakor cenéno.

¹⁾ »Kais. Decret vom 11. Sept. 1811« v novomeškem arhivu.

Takó je stala n. pr. pošta iz Ljubljane v Trst za osebo 20 frankov 68 centimov, na Vransko 10 fr. 34 c., v Kostajnico 36 fr. 55 c.; v tem pa pristojbine za postiljone sevéda niso še vštete. Zopet moramo tu opomniti, da je imel denar takrat veliko večjo veljavo, kakor danes, in da tisti prave cene ne ugame, kdor šteje tedanji frank po denšnjem borznem kurzu; sicer pa bi bile te cene tudi takó sojene visoke dovolj.

Takó so uredili Francozje pošto na Slovenskem l. 1811. Leta 1812. lotili pa so se tudi uredbe tekúnske pošte (Postenlauf, Couriers); to je bil nekak korak nazaj, kajti po vélikih državnih cestah na Kranjskem so pisma že za Valvasorja če ne že vozili, pa vsaj na kónjih prenašali; le po postranskih ali menj važnih poštnih cestah so se pomikali pótje in tekúni. Tekúnsko pošto so Francozje uravnali takó, da je iz Trsta prihajala vsak dan, iz Dalmacije in Górenjega Koroškega pa le po dvakrat v tednu, iz Novega Mesta, Karlovca, Kostajnice, Reke, s Francoskega, iz Italije in Goriškega po trikrat, nemška pošta pa preko Vranskega po štirikrat v tednu. ¹⁾

Ko so prepodili Francoze s Kranjskega, ostale so njih naredbe še dolgo veljavne, nekatere celó do najnovejšega časa, v katerem pa se je pošta popolnoma prelevila ter dosegla tudi v Avstriji svoj vrhunec.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek**.

(Dalje in konec.)

solnčnim zahodom se góstje poslové in mi se vrnemo v vojašnico.

Drugega dné za rana doide nepričakovano povelje. Ukaže se nam, da se požurimo z menážo in se pripravimo proti póludnevi na odhod, kam? povédali nam niso. Prvi bataljon 17. pehótnega polka, deseti strelski bataljon in jedna górska baterija se zberemo pred vojašnico in točno ob 12. uri odrinemo proti »Koblji glavi«, precéj visokemu vrhu, pod katerim izvira studenec v Bosni mnogočislane slátine. Med potjo pozvémo namen pohoda svojega. Čudno se nam je zdelo že prej, da nam takó resno delo prikrivajo, a sedaj smo majali z glavami, češ, da nas vedó v klávnico, iz katere niti jednega lasú ne prinesemo nazaj!

¹⁾ Dimitz l. c. IV. 340.

Pohodu namen je bil, hitro predreti proti Livnu in se trdnjave polastiti. Jedva prispemo do vznožja Koblje glave, kar pridirja ulanec za nami in ne oziraje se na dolgo vrsto po cesti gredočih vojakov, hití v divjem skoku, da izpod podkvâ razburjenega konja švigajo iskre, naravnost proti nadvojvodi Ivanu Salvatorju, da mu izročí dva lističa.

Nadvojvoda Ivan, poveljnik naš, ukaže brž, da se ustavimo in skliče potem vse častnike prédse, katerim čita brzovjavko, od fcm. barona Filipoviča iz »Sarajeva« poslano, blizu také-le: »Po vročem bóji se nam je danes posrečilo (dné 19. avgusta) ob 11. uri dopôludne vzeti Sarajevo. Mnogo so trpeli vojaki, ker so si morali uhod v mesto priboriti hišo za hišo.«

Ta novica nas je jako razveselila in kadar smo jo naznanili vojakom svojim, zazveneli so glasni živeli-klici od prve do zadnje vrste na tovariše v Sarajevu. O drugem lističi nadvojvoda ni izpregovoril niti besedice. Moralo pa je biti nekaj nujnega in važnega napisano, kajti jemal ga je večkrat iz žepa, čital in ga zopet potisnil nazaj. Ugibali smo mnogo o skrivnosti. Tisti, ki so se šteli med najmodrejše, dejali so, da ta listič za nas ne pomenja ničesar drugega, kakor vsem gotovo dobro došlo povelje: »contra ordre«. Res smo se prihodnjega jutra vrnili v Travnik. Mogoče, da se je v kratkem času našega pohoda natančneje pozvédelo, da ima trdnjava Livno premočno posadko in da bi nas pohrustala lahko, kakor mačka miš. Mogoče tudi, da je pismo prišlo od Filipoviča in da je bil on zoper to ekspedicijo.

Resnica pa je, da je bilo v tistih dnéh 5000 do 6000 vstásev s 24 topovi v Livnu in da smo mi imeli samó 2000 móž s 4 topovi.

Nočili smo na Koblji glavi. Jaz s svojim oddelkom sem poskrbel véliko stražo stoječo pod vasíco Šenkovič. Odredil in razdelil sem patrolje, ogledal si nekoliko kraj, kateri je spadal v področje straže moje, in potem sédel k tlečemu ognju za véliko stražo.

Kmalu potem mi odposlanec iz tabora prinese poveljnikov ukaz, da moram pregledati vas Šenkovič ter zapleniti orožje, katerega morebiti še niso oddali vaščanje.

Na véliki straži, navadno sestavljeni iz četrтинke stotnije, v vojnih časih torej okoli 50 móž pod poveljstvom jednega častnika, nahaja se dosti pôsla in gibanja, da se človek nikakor ne dolgočasi. Obično se razpostavi vélika straža na važnem kraji blizu ceste, vasí, na nizkem holmci ali na rébri večjega hriba.

Bosna je večinoma goráta dežela, pokrivajo jo širne goste šume, v katerih se vidijo debela pradebla. Po górskih zarézah in po dolinah se spuščajo mnogoštevilni bistri studenci nizdolu in napajajo male ravnine in kótlaste dolí, na katerih leží po debelo plodovita zemlja in črna prst. Večkrat smo s sabljo vrtali v tla radovédni, kakó globoko seza humus, mnogokrat smo zabóli sabljo skoraj do ročája, ne da bi bili prišli do ilovice ali do peščéne zemlje.

Vélike straže so stale navadno tudi v gozdu ali vsaj blizu gozda in to je bilo za nas jako ugodno. Drv za kurjavo nam ni bilo daleč iskati, vode za žejo in za kuho pa tudi ne. Na vélikih stražah se nam je dalo privoljenje kuriti in kuhali smo tam tudi svojo jed, in ker se je okoli ognjišča sukalo vedno po več kuharjev ter naši krajáni baš niso bili skopi z burkami in šalami, imeli smo zmerom dosti smehú in zabave. Sicer pa je bilo poslovanje mučno zlasti zavoljo tega, ker ni smel vso noč nobeden zatisniti očesa.

Vélika straža je morala vzdržavati po tri ali štiri pôljske straže, vsako po šest do devet móž, razven teh pa je morala razpošiljati patrolje, katere so bile po pet do šest ur na nogah ter so preiskavale okolico. Na véliki straži je bil sléharn vojak polovico časa uprežen v ostro, véstno službo.

Na véliki straži, ki je stala sredi pobóčja na hribu pod vasjó Šenkovič dné 19. avgusta, zavrtil se je kazalec na žépnici že daleč proti pôlnoči, ko smo odkuhali in odvečerjali. Tiho in mirno je bilo, vojaki so poséli ali polégli okoli tlečega ognja, podpirali glave, in, da se izognejo zaspancu -- pušili tobak. Semtertjá med vojaki se je slišala kaka smešna burka ali pa sta jo pogodila bóbnar in trobár ter dovtipno podkurila svojim tovarišem, ne da bi jima bilo treba dati novega polena na ogenj.

Pokanje vej v grmovji zdaj góri, zdaj dôli, zdaj na levi, zdaj na desni stráni, dokazovalo nam je da patrolje ne mirujejo, temveč pa, da opravljajo vestno svojo službo. Zdajci čujemo na okrožji predstraž zgoraj nad sabo glasno nazivanje takraj vasí stoječe pôljske straže: »Halt! Wer da?« in zopet »Halt! Wer da?« na to se oglasi nekdo, a besede nam niso bile razumne. Preteče četrtnika ure in na levi stráni čujemo močno lomáščenje v grmovji, katero se približuje nam. »Kdo je?« zakričí blizu mene sloneči vojaški vodja. Nobenega odgovora. Rdeči žarki tlečega ognja pa fenomalno obsijejo tri velikáne, noseče na glavi in na pléčih težko naložene zavoje. Nismo se jih sicer ustrašili, kajti uverjeni smo bili, da zló kanéči tihotapci se ne morejo takó lahko priplaziti do nas skozi predstraže, vender se je nam tudi čudno

zdelo, da bi nas pohajali nam prijazno naklonjeni Bošnjaki v takó pozni nôči. »Kdo je?« zavpije še jedenpot vojaški vodja in skoči k piramidi po puško. »Ja, gospodine!« odgovori sedaj spredaj korakajoči velikán. »Šta hočeš?« vpraša ga vojak. »Imam jaja, sira, kompira, hleba, mleka, masla, šta ću ti pokloniti?« odvrne Bošnjak. »Dobro, hajdi amo!« veli mu vojak. Sedaj se približajo vsi trije velikáni in odložé svoje tovóre páleg ognjišča. V zavojih je bilo res polno raznovrstnega živeža, tudi mnogo sadja. Naši vojaki so se káj oveselili take radodarnosti, nabasali so si polne žepe in krompir pekli do raneга jutra. Bošnjaki so bili Šenkovičanje. Razgovarjali so se z nami delj časa. Posebno radovédni so bili o bodočih davkih, katere bodo morali plačevati novemu carju. Mi, se vé, mogli jim o tem nismo ničesar zagotovljati, vrnili so se torej, kakor se mi je dozdevalo, ne posebno veselega srca nazaj v vas.

Potem ukrenem vse potrebno, da se pripravimo na pohod, ali bolje, na napad vaší Šenkovič.

Po nôči jasno nebó se je jelo proti jutranji zóri preprézati z lehkimi meglícami zlasti na vzhodu. Kmalu po 4. uri se prikažó prvi solnčni žarki in oblijó nas stoječe v bójni vrsti. Na dano povelje so prišle vse razpostavljene patrolje nazaj, da se udeležé napada. Razdelil sem število vojakov v róje po štiri in po pet móž in vsakemu določil in obrisal njegovo nalogo.

Zdajci na dano znamenje s piščalko planemo v vas, obkolimo in preiščemo kočo za kočo. Jaz s feldvebeljem in tremi možmi poiščem knéžjo hišo, stoječo sredi vaší.

Oni kraj doline na Koblji glavi so naši tovariši še sladkó spali, ko smo mi že delali in so Šenkoviči imeli neljube svoje góste.

Duri knéžje hiše so bile rahlo priprte. Stopim v vežo in odprem sobna vrata na lévo. Kam sem prišel? Kakšen čuden pogled tu po sobi? Ni dvojbe, da stojim v turškem svetišči, v — haremu! Po tleh so razgrnjeni lepi turški prti in na njih ležita dva v belih ruhah od nog do glave zavita človeka. Približavši se čujem lahko smrčanje in misleč, da ležeča človeka spita, pripognem se k njima ter ju z rahlim sunkom povprašam, če ni že čas vstati. Zdajci zakričita ženska glasova na pomaganje in krik privabi kneza iz podstrešne sobice. Mož preplašen ni védel káj storiti. Očita mi z ostro besedo nezakolitost pohoda in zahteva od nas pojasnila in opravičenja, ker se drznelo siloma vломiti v harem. Hladnokrvno, toda odločno ga zavrnem in mu razjasnim v kratkih besedah, da je pač on gospodar haremov in vsega, kar je v koči, samó orožja ne, katero ima spravljeno. Ker mi

na tanko ne poznamo mesta, kjer leži orožje, šli smo ga iskat baš tja, kamor je od duri sèmkaj pot najbližja. Mož pa je bil jako srdit in o orožji ni hotel védeti ničesar. Pokažem mu torej na svoj revolver ter zažugam, da ga ustrelim, ako nam hitro ne izroči skritega orožja, Knez, ki je bil več nego za jedno glavo višji od mene, pogleda me zaničljivo in premeri od nog do glave. »Šta trebaš orožja, ko je imaš sam, molim te, gospodine?« vpraša me sarkastično. »Svoje imam, jaču itak tvoje, kažu ti, Turčine,« in mignem vojakom svojim, naj napnó na puškah peteline. Vojaki, bliže stopivši, taknejo se možá malone z bajonetom. Glasni »rrrk«, »rrrk«, čudno petelinje petje na puškah, prestraši kneza, da otrpne in prosi milosti. Poudarja pa vedno, da nima nobenega orožja v hiši.

Ko na tleh ležeči ženski čujeta resno žuganje, začneta jokajoči se kričati s pretrganim glasom: »Hočete štititi«, zavpijem srdito, »neču nijedne štete raditi v kući, a kažu vam, da izbacnem Turčina i zapalim mu kuću, kad mi ne preda orožja!« —

Potem nastane mir. Ker mi pa knez še vedno zatrjuje, da nima orožja, pregledamo police, v steno narejeno dolbino — miz in stolov ali omár po turških sobah ni — in razna, po tleh ležeča orodja. Napósled vprašam gospodarja, če morebiti nimata v ruhah zaviti ženski skritega orožja, in stopim bliže ležišču. Jako radovéden sem bil, kaj poreče Turek, ako ukažem, da se tudi ženski preiščeta. A že v tem, ko sem stopil ležišču bliže, zamahnil je Turek z rokama, češ, da tujenja meni vsaka pravica. »No,« rečem mu, »bodisi, nečemo se tekniti teh biserov, katera se po vašem zakonu morata tebi lesketati ‚hiljada dana‘, da je ne izbacneš iz svojega dvorca, a uveriti se venderle hočem, kakó daleč seza tvoje resnicoljubje. Ne bodeš me prekanil, durak,« mislim si, »prav lahko je, da pod ruho ali pod prtom leži kakšen dragocen handžarček, kateri bi v poznejših časih spominjal nas tvojih krasotic.«

Reči moram, da početkom sam nisem védel, kakó bi uredil preiskovanje, da bi se ne teknili žlahnega ženstvá, in kakó bi se ognil zahtevanju, da imata ženski odložiti zunanje povóje. Položaj je bil záme in zlasti za ženstvá jako resen, delo za nas preopasno. Razdraženi Turek, Bog vé, če bi se ne spustil váme! Ubòj bi bil neizogiben in nasledek — dolga, neprijetna preiskava pred vojno gosposko. Ukažem torej, naj ženski vstaneta, da pogledamo po ležišču in pod prt. To se zgodi, a našli nismo ničesar.

Potem gremo v sosedno sobo, v prvo nadstropje in preiščemo hram, v katerem je bilo spravljeno staro orodje. Tu najdemo res

jeden samokres. A bil je zelo pokvarjen, imel je cev pohabljen, v držalu je tičalo še nekaj lesa. Vender je bil samokres meni jako po godu. Rabil mi je za »corpus delicti« proti knezu in v dokaz o razoroženji vasí Šenkovič pri nadvojvodi Ivanu Salvatorji, kajti drugega orožja vsi vkupe nismo našli tamkaj.

Očitajte knezu, da je ležnjivec, pretëč mu s strogim kaznovanjem, ostavim kočo, pri kateri so se zbrali že vsi moji vojaki na odhod.

Vrnivši se v tabor, poročal sem nadvojvodi Ivanu o dogodkih v Šenkoviči ter mu izročil zaplenjeni samokres. »Res dragocen plén to«, rekel je in to je bilo dovolj, da so si ga ogledali vsi častniki. S Koblje glave smo se vrnili, kakor sem že opomnil, nazaj v Travnik, kamor smo dospeli zvečer po grozni nevihti.

Dné 24. avgusta o pólunoči alarmuje se prvi bataljon 17. pehótnega polka. V Travnik je prišel ovaduh, izdajalec Omer-bega, v katerega službi je bil hlapec.

Omer-beg, imovit Turek, ali fatalist non plus ultra, harambaša na slabem glasi po vsi Župi in Posavini, zapovedoval je več nego 300 orožnikom. Ubil je zavratno in oplenil nedavno pred prihodom naše vojske blizu Doboja laškega konzula Lovrenca Peroda. Perod se je tačas vračal iz Rima na poslaniško svoje mesto v Sarajevo.

Grozodejstvo Omer-begovo je bilo tem bolj obžalovanja vredno, ker se je takorekoč zvršilo pred našimi očmi. Vojnemu poveljništvu je bilo treba obračati na ta dogodek vso pozornost, kajti v tedanjem razmerji bi bila neosnovana strpnost kaj opasna pregreha. Ukazati je moralo torej nemudoma strogo kaznovanje zločinca in ukreniti vsestranske priprave, da se zavratni taki napadi na potnike preprečijo.

Po vseh sosednih krajih se je proglasil poziv, da se dovoljuje znatna vsota v zlatu za ujetega živega ali mrtvega Omer-bega. Umeje se, da je takšen poziv -- za vojaštvo ukaz -- nam naklonil mnogo pòsla. Skoro vsak dan se je odposlal oddelek vojakov v Travniško okolico, zlasti tjà proti Vranduku in Busovači, kjer se je v prejšnji dóbi pogostoma potikal Omer-beg.

Večkrat tudi so nam turški ovaduhi naznanjali slučajno stanišče Omer-begovo. Takrat smo se vedno požurili, kakor smo rekli, na lov, dasi vselej brez uspeha. Taka prilika nam je bila dana dné 24. avgusta.

O pólunoči je zatrobil trobár prvega batalijona. Pol ure potem smo se zbrali že vsi in čakali pred kučo, v kateri je stanoval naš načelnik, na povelje. Prav tiho je bilo. Saj pa tudi v turških mestih po nóči vlada pravo grobno spanje. Turek, kakor pri nas kokóši, hodi z mrakom vred v bivališče svoje in se potem ne prikaže več iz njega.

Ob 1. uri tiho in hitro odrinemo iz Travnika ter mesto za hrbtom se napotimo po ozki cesti proti severo-vzhodu, nam na čelu voditelj Bošnjak, izdajalec Omer-begov, katerega smo šli loviti.

Po umoru Peroda se je prikazoval Omer-beg le redkokrat nepoznanim ali nezaupnim osebam. Potikal se je največ v gozdih »Vučje« in »Gorčevice-planine«, razpošiljal hlapce svoje v sosedne kraje po razne potrebščine in od ondot — se nam smijal. Ako ga je kakšen hlapec ovadil, izvohal je Omer-beg vselej pravočasno pretečo mu nevarnost, in ni ga bilo tihotapno mogoče zasačiti. Po tem smo sklepali, da je imel tolovajsko svojo četo dobro organizovano in dobro urejeno ogleduštvo. Prevažen pôsel je moral biti, da je šel beg sploh med ljudi, ali da je osobno pohodil mnoga svoja posestva.

Takó n. pr. prikazal se je Omer-beg dné 24. avgusta na svojem posestvu v vâsi Dolglod, kjer je imel jako lépo in prostorno letovišče. To opazivši ôni Bošnjak, kažipot naš, hiti na moč v Travnik, da bi ovadil Omer-bega. In dasi je vas Dolglod nad pet ur hodâ od Travnika, poročal nam je ustno že tisti večer o glasovitem morilci laškega konzula.

Kakor sem povédal, zbrali smo se tudi v tisti nôči in ob 1. uri popólunoči se napotili loviti Omer-bega. Korakali smo po ozkih stezicah, skrivaje se v samotnih krajih, tjâ proti Dolglodu. Solnce je po dnevi kaj močno pripekalo in korakanje je bilo tem mučnejše, ker se nam ni dovolilo čisto nič prestanka. Dospeli pa smo v obližje vâsi šele okoli 1. ure popóludne. Dolglod leži na pobočji hriba ob obeh stranéh ceste, katera ga deli v górenjo in v spodnjo stran. Obkolili smo vas zajedno od vseh stranij in na znamenje bataljonskega trobárja udarili po nji. Brez upora pridemo do srede vâsi, ali tu ostrmimo videči stotnijo 79. pehôtnega polka, katera se baš odpravlja na odhod domóv. Ta stotnija je prišla tu-sem iz Sarajeva nabirat kónj za vojaške potrebe, ne da bi imela kaj pojma o tem, kar smo namevali mi.

Mnogo smehú je provzročila ta naključba nam in »Jelačičem«, to sevêda, največ Omer-begu, ki je o belem dnevi že davno pobegnili sredi naših vojakov. Takó je zletel ptiček iz svoje kletice nazaj v zeleni gaj, mi pa smo se nejevoljni vrnili v Travnik, kamor smo dospeli šele drugi dan o mrâku.

Dné 16. septembra vrnivši se z vélike straže zjutraj domóv stopim v svojo sobo. Tu me pričakuje preljubznivi tovariš poročnik S, sedaj župan v Kostanjevici na Dolenjskem. Napije mi s čašico poštenega domačega brinjevca, rekoč: »Eto! komšja, pij ga, to-le

sem ti prihranil, da tudi tebi poslužim z malim, česar imam.« — »To je drugačna duša, nego' je gospod, kateri mi je nekdanj žugal z revolverjem,« rečem in zvrnem kozarček. — »Po došlem ukazu,« nadaljuje g. S, »ostaviti nam je jutri Travnik, da udarimo na Livno.« — »Hvala ti, brate, za brinjevec in za poročilo,« odgovorim, »pri Livnu se vidiva zopet in ako Bog dá in sreča junaška, napiti hočem tudi tebi, tovariš dragi, pod cesarsko na stolpu trdnjave nasajeno zastavo z dobro kapljico!«

Potem se posloviva.

Naslednjega dne zjutraj ob 6. uri se zberemo pred veliko vojašnico, opravljeni za odhod iz Travnika. Prvemu bataljonu se nakloni spremstvo provijantne kolone, namenjene za 46. pehótni polk, ki se pomika iz Sarajeva doli proti jugo-zahodu. Pot nas véde skozi Dólenji Vakuf in Bugojino do Górenjega Vakufa. Semkaj prisópe tretji dan 46. pehótni polk. Oddamo mu živež in potem se vrnemo nazaj v Bugojino.

Lepšega kraja, kakor je Bugojinska okolica, znana po imeni Skoplje, nisem še videl. Sredi širega pólja teče reka Vrbas, v kateri se tu nahaja mnogo žlahnih rib. Zemlja je jako rodovita. Napaja jo Vrbas zbog visoko ležeče struge dovolj tudi v poletni vročini, katera pa je po navpični razredbi zmerna takó kakor zimski mraz. Ljudje, marljivi kmetovalci, so čvrsti, širokopléči in visoke rasti. Imoviti so in bivajo v ličnih, večinoma od kamenja in opeke zidanih poslopjih, dočim stanujejo prebivalci drugih krajev v nizkih kočah, narejenih od desák in tramóv do srede ometánih s cestnim blatom, med katero je vmešano malce vapna in peska. Krasno pólje je dobro obdelano in vsak košček zemlje je umno uporabljen za póljske pridelke.

V Bugojini smo našli obilico žlahnega grozdja. Za pol oke smo plačevali po jedno 'banico' — jedno desetico.

Tu se je zbrala polagoma vsa druga naša brigada in dne 22. septembra za rana smo zapustili kraj. Napotili smo se po cesti na zahodu in kmalu smo v hribih. Na mnogih krajih vodi cesta med skalovjem in med strmimi pečinami. Prekoračiti nam je mnogo visokih klancev. O mráku tistega dne dospemo na Kupreško kopolje. Tu se utaborimo in počakamo par dnij, da se zberó še druge čete, iz severnih krajev proti Livnu odposlane.

Na Kupreži smo opazovali prve sledóve Krasa: na zelenih travnikih rahlo posajeno belo kamenje in sivo skalovje, na gorah široke pléše in ubogo pritlíkavo grmíče, v zatišji borovje.

Zračna toplota, katero smo uživali v Bugojini, déla bi nam tu kaj dobro, ker na Kupreški visoki planoti je brila burja nič manjša, kakor jeseni na našem Notranjskem. Dasi smo prejšnjega dné dôli v Bugojini zijali od vročine, zavijali smo se dospevši na Kuprež prav tesnó v plašče. Dné 25. septembra smo se napotili združeni z Pistorijevo brigado in z oddelkom bosenskih kristjanov, ki so se prostovoljno udeležili naše vojske proti Turkom, dalje na Livno. A noč nas je prehitela. Ustavili smo se póleg vasice Švica in nočili. Dné 26. septembra udarimo neposredno na trdnjavo. Kakor dné 5. in 7. avgusta, ko smo šli v bój s sovražnikom na Rogeljnem sedlu in pri Jajci, kisalo se je nam tudi danes nebó in mraz je bilo, da smo trepetali.

Pol ure pred mestom Livnom se ustavimo, da si počijemo in se okrepečamo ter pripravimo na bój. V tem se pošlje konjica na ogled v obližje trdnjave.

Krasen je bil pogled na naše ulance, ki so, kakor blisek pred húdo uro, preletávali in preskákovali globoke vreze in brézdna, zdaj tu zdaj tam na strmi skali ustavili spretne svoje konje, da opazijo, kaj delajo sovražni Turki na severni meji trdnjave na takozvanih Črvenicah stenah.

Minil je póludan, ko pride povelje, da mora prvi bataljon Kuhn-ovcev obkoliti Livno na zgórenji severni stráni. Z brzim korakom hitimo do prvega zakotja pred trdnjavo. Tu léžemo na tla in čakamo, da načelnik bataljonov g. major K obično naznani in odredi pojedini stotniji nalogo. Šel je tjà, bliže trdnjave, da si prej ogleda prostor, na katerem bi se imel prvi bataljon razviti in v bójni red postaviti. Toda jedva se je vstašem prikazal in malo povohal sovražni smodnik, zadene ga svinčenica, katera mu obtiči v desnici. Ž njo mahaje pribeži nazaj in oddá poveljništvo stotniku S

A S se takisto ne godí bolje. Tudi njega zadene vstaška kroglja, ko se približa trdnjavi. Pomilovali smo ga, kajti on je bil pošten mož in četudi nismo uživali od njega posebnih dobrot, čislali smo ga značajnega človeka.

Potem prevzame bataljonsko poveljništvo stotnik S ter pošlje najprej tretjo in četrto stotnijo v bój.

Pri tretji stotniji je bil poročnik, ki mi je v Travniku napil s čašico brinjevca. Tudi njega je zadela kroglja. Nevarno ranjen je ostavil kmalu bojišče in v malo dnéh so ga prepeljali v bólnico v Trst. Obljube, da mu tudi jaz napijem v Livnu pod cesarsko zastavo, nasajeno na stolpu trdnjavinem, torej nisem mogel izpolniti.

Pri četrtni stotniji, ko je bil ranjen S, ostal sem jaz jedini častnik. Vêdel sem jo z brzim tekom na bojišče. Težavna je bila pot. Tla so bila posuta s tisočeriimi ostrimi kameni in skálícami. Med potjo zapazi nas polkovnik Prieger, stoječ na strleči skali. Zdajci migne z rokó, da se ustavimo, in pozove mene, da grem k njemu. Dá mi ta-le ukaz: »Po došlih poročilih napravili in zaseli so vstaši tam-le zgoraj« — pokaže mi visoki vrh na severo-zahodni stráni — »dve pôljski trdnjavici. Vam s četrto stotnijo je naloga, da odtod preženete sovražnika in pozvéste, če je brigada Čikož, katera ima priti iz Dalmacije, že v obližji. Odločim Vam potem za bojišče kraj na desni tretje stotnije, katera, kakor slišite, je z močnim streljanjem že v borbi s sovražnikom.« Vračajoč se mislim si, to je težka naloga za jedno sámó stotnijo, broječo 200 móž. Polkovnikovo povelje naznamim v kratkih besedah vojakom in priporočivši jim oprezno in pozorno, ali pogumno in neustrašno udariti na sovražnika, ukažem, da mora osmína stotnije nas zaslanjati pri naskoku na trdnjavico, drugi pa da se na znamenje hitro vzdvignejo ter razviti v jedno vrsto po pečevji splezajo na vrh hriba! To se zgodi. Turki so se morali nas kàj zeló ustrašiti, ali vsaj morali so misliti, da nas je veliko več, nego nas je bilo. Plezali smo razvrščeni v rôje iz doline, kamor ni bilo videti z vrha na hribu, po strmini, in skrivaje se pod skalami že precěj visoko prišli do trdnjavice, ko nas opazijo vstaši. Ti, presenéceni, ustrelé nekolikokrat na nas in takoj zbežé na drugi stráni po rébri dôli do mestnega ozidja, mi pa njim za petámi.

Mesto Livno broji okoli 4000 prebivalcev. Sezidano je na rébri hriba. Neposredno nad mestom proti severu vzdvigujejo se strme Črvenice stene, zvezane s širokim in visokim ozidjem, katero na vzhodu, jugu in zahodu mejí staro mesto. Na obódu stojí sedem kul, dva grada in so mestna vstopna jako velika vrata močno utrjena. Na spódnji stráni ob vznožji je prizidano novo mesto, katerega déli sezajo precěj daleč po Livanjskem polji.

Dočim v starem mestu ali v pravi trdnjavi stanujejo izključno le Turki, imajo v novem mestu kristjani svoje kočé. A tu, kar je sploh nenavadno drugod, stanujejo v posameznih, od kristjanskih bivališč objetih poslopih tudi Turki. Da so ti posegli zunaj mesta po zemljišči za zgradbe svoje, umevno je lahko; kajti vznožje hriba, kateremu se pritika lepó poljé, ugodnejše je za človeška bivališča vselej bolj, negoli kraj ob strmém pobočji. Na Livanjskem polji se vidijo krasne pristave, v katerih imajo begi in turški vlastelini svoje dvorce in letovišča.

Na zahodni strani mesta se izliva iz široke skalnate otlíne podzemeljski tok. Od tega, mislim, dalo se je mestu ime Livno. Na izlivu se čuje med strašnim šumenjem, katero povzročujejo neštevilni, majhni slapi, votlo bobnenje izpod zemeljskih jam. Vodotoč se stisne ne daleč od izliva v ožjo strugo in čisti potok Bistrica se izvije počasi med skalami v dóljenjo plan, da napaja rodovito livanjsko poljé.

Zbog ugodne léže ima Livno lep razgled daleč po ravnini, katero na južni strani mejé Dinarske Alpe, med njimi visoki Prolog. Zaradi plodovite zemlje na livanjskem polji okróža Livno romantična okolica.

Iz nižave si poglejmo zopet zgoraj na skaloviti rébri boreče se čete. Turki so zgradili na Črvenicah stenah na zgórenji strani ozídja dve vrsti nasipov, katere so poseli.

Na štírsto korakov približavše se nas pozdravijo za nasipi čepeči in po kulah skriti vstaši z gostim streljánjem. Mi jim nismo dosti odgovarjali, kajti bila bi le potrata smodnika, da smo na skrite Turke streljali. Dal sem svoji stotniji pozneje povelje, da prav nikomur ni smeti streljati, ker se mi je dejalo, da vstaše in trdnjavo morajo ukrotiti naši topovi in da nikakor ni smeti trositi preveč smodnika. Védel sem pa tudi, da naši Kuhnovci v bóji radi ne jenjajo, kadar se jih je lotila že divja jeza in strastna poželjivost po sovražnikovi krvi.

Takó je minilo par ur brez dela, samó da smo se gledali drug drugega in da so vstaški strélci, sevéda z malim in popolnoma neuspešnim streljánjem nam nagajali, da se nismo mogli uvrstiti na krilu ob desni tretji stotniji. Toda: »aut — aut«, ukaz je dan in ta se mora zvršiti. Na povelje moje se vzdigne rój za rójem in pomakne dalje. Sedaj se začenja tudi močnejše in močnejše oglašati sovražnikovo streljánje. »Nič ne dé, le dalje,« velevam, »da pridemo do tretje stotnije,« katera je bila ozidju že bliže nego tristo korakov. In šli smo, resnično šli počasi, kajti z brzim tekom nam ni bilo mogoče iti zaradi stoterih skalic in oglatih kamenov. Dolga, težavna je bila ta pot, ki smo jo storili v najizdatnejšem sovražnikovem ognji, vsi izpostavljeni smrtonosnim kroglijam. Ali Bog nam je dal srečo. Samó trije vojaki so mi pali, ki pa niso bili težko ranjeni. Po velikem trudu dospemo do tretje stotnije. Tu zopet poléžemo na tla. Sedaj dovolim slobodno streljánje za tóliko časa, da za nami na vrhu hriba razpostavi górska baterija svoje topove ter jih naméri na kule in na nasipe.

Prej že na desno po brégu in po dolini tjà proti dalmatinski strani razposlane patrolje se vrnejo s solnčnim zahodom poročajoče, da o Čikoževi brigadi niso našle nobenega sledú. To naznamim polkovniku po ordonanci in zajedno prosim pomoči, ker bilo je nas pre-

malo, da bi posedli izdatno ves prostor od desnega krila tretje stotnije po rébri in dolini do vrha sosednega hriba in še dalje ter stražili, da nam po nóči ne uidejo vstaši iz mesta. Pošlje se nam v podkrepljenje prva stotnija.

O mráku se pomaknemo nazaj hribu na vrh. Nádejali smo se, da nas tu čaka obila hrana, katera bi nam kaj dobro dela, kajti jeli nismo ničesar od ranega jutra. Toda varali smo se! Nobena živa duša se nas ni spomnila. Kaj začeti? Jaz sem našel v torbici svoji košček kózzjega sira in nekaj kruha suhorja, stotnik Str. je imel jedno klobaso. Vse to razdeliva med tovariše po bratovsko. A reveži prostaki niso imeli ničesar. Po kratkem posvetovanji odločimo male oddelke, da gredó iskat drv, vode in živeža. V črni nóči se napotijo plezajoči po skalovji, po nepoznanem kraju tipaje si poti korak za korakom. Po mnogem trudu pridejo do nekoliko zapuščenih turških kuč. Iz teh strgajo nekaj desák in pod streho najdejo precejšen kupec krompirja. S tem si napolnijo žepe. Vračajoči se med potjo zadenejo na mlako, iz katere s kositarskimi kotlički zajmó vode. Okoli pólu-noči se vrnejo na vrh hriba. Tu zakurijo in spečejo krompir. Tega je bilo dovolj, da smo se nasitili vsi in vode tudi tóliko, da smo si ugasili žejo. Takó je minila noč, ne da bi bil kdo zaspal, in dasi smo sedeli ves čas pri gorišči, zmrzovali smo prav občutno. Ko napoči zora, gremo nazaj, kjer smo sinoči ostavili bojišče. Ob 7. uri zjutraj ustrelé vstaši iz grada Velika Tabija z velikim topom proti Han Prologu, odkoder je imela priti brigada Čikož. Strél je bil za nas znamenje, da so naše čete tudi na južni in zahodni stráni že blizu trdnjave.

Zdajci se vname ljut bój; vsi turški in naši topovi bruhajo strašne projektele svoje iz brónastih žréł in pokanje pušek okoli in okoli trdnjave se razlega daleč po hribih in po livanjskem polji, vmes pa se čujejo pogosti bojni klici naših nasprotnikov »Allah -il- Allah«. Nas je bilo blizu 18.000 móž z 32 topovi. Vstaši v trdnjavi so imeli 24 topov. Koliko pa je bilo naših nasprotnikov, tega nismo mogli nikakor ceniti. A bodi kakor hoče, istina je, da bruhanje svinčenic iz 56 kovinastih žréł niso mačkine solze in da so Turki imeli dobro zasedene vse kule, obá gradóva in vse nasipe pred ozidjem in se prav po levje bíli z nami neprenehoma do pozne noči. Pehóta res ta dan ni imela veliko pôsla, saj je rekel naš vojskovodja, da trdnjavo Livno nam morajo priboriti naši »Uhaciji«, a vzdrževala je močen železen obroč okoli mesta, da niti miš ni mogla pobegniti iz trdnjave. S tem pa nikakor nečem rěči, da smo držali križem roke. Naše kroglje niso bile goste, ali provzročile so mnogo škode

vstašem, zlasti ónim, ki so streljali na naše čete s topovi. Teh smo pobili mnogo. Naskakovali smo tudi nasipe pred trdnjavinim ozidjem in kule, toda brez uspeha. Vselej so nas odbili vstaši. Stotnik Str vcepil si je v glavo, véliko kulo, takozvano »Evrem kulo«, vzeti v naskoku. Odposlal je tjá prvo in četrto stotnijo. Približavše se za 150 korakov usuje se na nas tóliko svinčenic, da nismo mogli dalje in Turki so nas poslali s krvavimi glavami nazaj, odkoder smo prišli. Vender znatne škode nismo imeli. Ubili niso nobenega vojaka, ranili pa samó 14 móž.

Bòj je trajal neprenehoma ves dan. O mráku je vžgalo naše topništvo osem turških poslopij v mestu. Ta so gorela v pozno noč. Od velikega ognja so žareli daleč na okoli vrhunci in svetló je bilo na Črvenicih stenah, da smo lahko čitali vsako pisanje. Dolgo časa sem stal na skalnatem robu vrhu hriba in ogledoval strašni požar dóli v mestu. Groza me je bilo in iz srca sem pomiloval nesrečne v Livnu bivajoče kristijane, ki so trpeli zaradi slepote vstaških Turkov veliko togo.

Okoli 9. ure zvečer pride deseti strélski bataljon, da nas nadomesti in odreši dvadnevni mučni bórb. Zapustivši bojišče gremo v véliki tabor, kjer se nam dá jedí in pijače in tudi naznani, da se moramo jutri pripraviti za naskók na trdnjavo, katerega se nam je udeležiti kot tretja — zadnja naskoška kolona.

Nebó se je jelo počasi razkrivati in od severa sem je začelo pihati. Prav pošteno je zmrzovalo in naši mokri plašči so bili kmalu takó trdí, kakor skorja. Nekaj časa smo tičali pri taborskem ognji, sušili se in grelí — spredaj pekli, zadaj zmrzovali. A spanja potrebni smo ostavili ognjišče in šli na svoj prostor v véliki tabor. Polégli smo na gola tla. Telečáke pod glavo in s plašči odeti prespimo kaj sladkó to noč, dasi je ves čas burja brila prav po kraško in nam prepihala vse ude. Res, spanje je zdravo, kadar človek dobro spí, in dobro spi vsakdo po tólikem trudu, kakor smo ga imeli mi neprenehoma dva dni. Toda koliko hasne spanje v premočeni opravi na zmrzlih tleh v siloviti burji, to je jasno vsakomu.

Zjutraj, ko se prebudimo, stalo je solnce že visoko in ko se ogledamo po taboru, vidimo, da se čete šéčejo, kakor bi ne bile pred krutim sovražnikom. Tudi od ónikraj trdnjave ni slišati nobenega stréla. Jako čudna se nam je zdela ta tihota. Vprašam tovariša, ki je bil načelnik taborski véliki straži, kaj se je zgodilo, da se nikdo ne zmeni za strogo povelje o denšnjem naskoku na trdnjavo. »No!« pravi mi, »ali se ti takó malo brigaš za naše nasprotnike, da niti ne véš, da so

se po nóči že udali nam vstaši in tudi da so se morali udati na milost in na nemilost?« — »Ne, prijatelj,« odgovorim, »tega ne vé. Vzrok temu sta pretekla dva viharna dneva in nocojšnje sládko spanje, iz katerega se niti prebuditi nisem mogel.« — »No, no, verjamem ti, da te ni vznemirjalo sinočno povelje po tólikem trudu. Mene pa je skrbelo vso noč, kakšen bode denašnji dan.« »Hvala Bogú, da je takó. Sicer bi pač veliko nas sedaj že ležalo okoli trdnjave in ne vstalo nikdar več. Hvala ti za veselo novico,« rečem in grem nazaj k svoji stotnji.

Zdajci zapóje rog, da se nam je zbrati ter odriniti v trdnjavo. Zberemo se in gremo. Prvi bataljon Kuhnovcev poséde górenjo stran mesta notri za ozidjem. Tu dénemo puške v piramide, pošljemo v mesto po živež, pijačo in drva in potem si ogledamo svojo opravó ter se umijemo in osnažimo, česar nam je bilo res jako potreba.

V Livnu se nam je posrečilo, da smo ujeli zapeljivce in vstaške četovodje. Bilo jih je skupaj sedemnajst, med njimi štirje ljuti begi: brata Bušatliji, Čizmič iz Livna in Osman Bajrič iz Glamoča.

Imenovane bege je obsodilo vojno sodišče takoj drugega dné na smrt. Ostale so déli v zápor. Ko se četvórici naznani razsodba, ustraši se najhuje Bajrič, drugi pa prosijo milosti ter ponudijo znatne vsote imetja svojega za odkupnino. Toda ko se jim raztolmači, da smejo pri Bógu ne pri ljudeh upati milosti, padejo na kolena, z rokami prekrižajo prsi in vzdihujé prosijo brzega justifikovanja, da prej ko prej pridejo v raj. Odloči se jim čas usmrčenja na drugi dan popóldne ob 3. uri. Jeden Bušatlijev pa je bil silno bolan. Tega so déli v bólnico. Drugi trije so pali dné 30. septembra 1878. l. točno ob 3. uri popóldne zunaj mesta blizu frančiškanskega samostana »Gorica«.

Iz Livna smo šli proti trdnjavi Glamoč. Akoravno smo bili mesto Livno z okolico popolnoma zajeli in obkolili, vendar se je nekaterim upornikom posrečilo, najbrž prvi dan pri našem dohodu pred Livno, pobegniti iz mesta in prekoračiti precěj pusto pogorje Krug-Vrbovnik, deleče livanjsko od glamoškega poljá, in zasesti Glamoč.

Tudi Glamoč je bila v prejšnjih časih precěj močna trdnjava. To se je znalo v naših merodajnih krogih, da bode treba najbrž tudi to mesto vzeti z orožjem. V to svrho je bila določena naša górska brigada. Dné 1. oktobra odrinemo iz Livna proti zapadu in krenemo pri selu Priluka po silno zanemarjenem, po angleških inženirjih narejenem poti proti severu.

Prekoračivši podnožje Malega Cincara dospemo v prijazno, od juga proti severu se raztezajočo dolíno, imenovano glamoško pólje

Prvo selo, katero ugledamo, bil je prijazni Dolac. Tu nam zažveni zaželeno znamenje, da imamo jedno uro počitka. Tukaj se utaborimo — in ko nam je smeti vsakemu po svojih opravkih — ležem jaz na malem, po jutranjem solnci prijetno ogrétem holmci. Sluga zapali nekoliko nabrane suhljádi in pristavi majhno bakreno posodo, napolnjeno z vodo ter mi kuha kavo. Jedva se pojavi prvi dim, prikaže se mladenič in preprosto priklonivši se pozdravi me z običnim: »Dobar dan, gospodine! Kako si ti?«

»Bog daj — dobro«, odgovorim.

Takó se prične obično vsak razgovor med Bošnjaki samimi in s tujci.

»E, lepo, gospodine,« povzame nepoznanec moj, »da ste prišli, koje jesmo dugo već vremena dočekivali. Lepa tvoja kabanica (plašč). A koliko, molim, stane?«

»Pet stotinah banica,« odgovorim kratko.

»Joj, dragi, toliko novaca neima sva Bosna,« čudi se junak.

»Imaš malu puškicu! — To lepo!« in pri tej priliki me jame otipavati in preiskavati, dal si je tudi žépnico pokazati. Sedaj vzamem zemljevid iz torbice in ga vprašam:

»Ono selo tamo jest Dolac?«

»Jest, gospodine,« odgovorí mi gòst.

»I ovo selo tamo zove se Kučani?«

»Tako jest, dragi gospodine!«

»Pred gradom imade ‚Han‘, koji se zove ‚Han vrba‘?«

»Da, gospodine,« bil je odgovor, pri čemer pa je bil prijatelj vedno bolj iznenádejan.

»Jeli ona gora tamo »Mali Cincar?« vprašam ga še.

»Istinito; a od kuda ti znaš, dragi gospodine?« začudi se močno mladi Turek.

Predno mu odgovorim, počne na vse grlo klicati imena svojih sovaščanov: »Ivo, Djuro, Marko! Ajdi onamo; gospodine znade sve on znade i to, koliko imaš novaca u kući!«

Srčno sem se moral smijati preprostemu mišljenju te izredne prikazni, rad bi se z mladeničem in tovariši njegovimi še pomenkoval delj, toda zdaj zapôje trobente glas »Naprej«, in poslovim se. Nehoté se ozrem še jedenpot za zanimivo, preprostemu kraju primerno prikaznijo in še dandanes mi je ta ravnodušni sin prirodnin v živem spominu.

Napotili smo se dalje, nočili smo blizu vasí Vidimlje in drugi dan dospeli do Glamoča. Trdnjava se je nam udala brez bôja. Omenjam le, da smo bili v Glamoči samó dva dni, in da sem imel prvi

dan službo na taborski véliki straži, kjer je bilo také silno mraz, da vso noč nisem čutil nóg.

V Glamoči smo pustili za posadko deseti strélski bataljon, mi drugi smo se vrnili v Livno, odkoder smo poslali nekatere stotnije v bližnje vasi.

V Livnu sem bival do dné 4. novembra. Življenje tu je bilo jako jednolično. Razven opravil na mnogobrojnih stražah nismo imeli nobenega pôsla.

Dné 4. novembra preseli se prvi bataljon 17. pehôtnege polka v Glamoč, da nadomesti deseti strélski bataljon, mene pa pošljejo v Vidimlje, kjer je bila prometna vojaška postaja med Livnom in Glamočem. Tu sem bil načelnik postaji in pripadala mi je važna naloga, da sem posredoval med vojaškim oblastvom v Glamoči in med selskimi knezi z glamoškega pólja. Pôsla je bilo dôkaj in često sem sklicával kneze v svojo kočo, kjer smo imeli obravnave o raznih predmetih. Turški knezi, ki so mi kàj malo zaupali, privajali so redno vsak svojega hlapca s seboj, katerega so postavili pred duri moje za stražnika, kajti bali so se, da bi se ne zgodilo kàj žalega. Bili so kàj trdovratni možje, zlasti kadar sem zahteval, da morajo storiti seljánje to ali óno brezplačno. Nasprotno so bili drage volje storiti vse, kar sem naročil za dobro plačo. Stanoval sem v »beg Cacanovi kući« in imel slamnato svojo posteljo v prvem nastropji na tleh tik skromnega okenca. Koča je bila samó za polovico z deskámi krita, drugo polovico strehe je odnesel jug — tam ga imenujejo »jugovina«. — Jugovina je bila také močna, da nas je pogostoma prebujala iz spanja. Takó se je gugala kočá, da sem čestokrat zgrabil za železno mréžo na oknu, bojé se, da ne izgubim pod sabo tâl.

Ne dolgo potem, ko sem zapustil Vidimlje, čital sem novico, da se je porušilo to poslopje.

Dné 26. novembra so me izpustili iz vojaške službe in vrnil sem se čez Livno, Sinj, Splet in Trst domóv v Ljubljano, kamor sem dospel dné 2. decembra l. 1878. v veliko veselje rodbine svoje.

Letos, kakor sem omenil v začetku, praznovala se je desetlétnica okupacije Bosne in Hercegovine dostojno po vsi širji domovini. Kdo pa mi more očitati, če sem doslej po časopisih zaman iskal poročila, kakó se je spominjal 17. pehôtni polk ónih burnih časov? —

Pehôtni polk šte. 17. zvršil je tam dôli nalogo, važno, da jo lahko vpiše z zlatimi črkami v zgodovino svojo, dokaz temu tudi, da je presvetli naš césar med pehôtnimi polki njemu podelil največ odlikovánj.

V Ljubljani meseca oktobra 1888. l.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal J. Navratil.

(Konec.)

VI. Bosánsko kolo.

K metsko (»seosko«) kolo, ki se igra v Bosni tudi očitno, pod vedrim nebom, — piše mi sin Mirko iz Bosne — igrajo tukaj, kolikor sem dozdej videl in slišal s a m, največ popevajoč same ženske, a to se zove tukaj »žensko kolo«. Táko kolo vidiš lahko zlasti na sejmi (»vašarih«). Pa ne pojó vse jednako-glasno (unisono), nego zdaj trojopev (»tropic«), zdaj četveropev (»četeropev«), in to, glasove silno raztezajoč.¹⁾

Po vaseh igrajo kolo večinoma déklice (»cure«²⁾, ki nosijo čez rdečo kapico (»fez«) žolt, rdeč ali pa zelen pajčolan, in žene, ki jim namesto rdeče kapice služita dva otirača (»peškira«), največ rdeče (z vtkanim robom) obrobljena in resasta, s katerima si ovijajo glavo. Toda ne plešejo kola, držeč se vzajemno z raztegnenimi rokami, nego ženska stoji tik ženske; toliko da vidiš, kakó se držé za roke.

Táko kolo se pomika po dva »mala koraka« na levo, a po korak na pravo; potem pa zopet po »dva mala« na levo itd., takó da se suče kolo vendar bolj na levo³⁾, popevaje:

Ajd' u kolo, seko moja,
Da igramo i pjevamo,
Dok se nismo razudale;⁴⁾
Jer kada se razudamo,

Neda vojno (mož) ić u kolo:
„Sjedi, ljubo, čuvaj dvore
I zabavljaj⁵⁾ čedo malo!“

Počasi pomikalo se je dozdej žensko kolo, hoté pokazati se mladencem (»mladićem«) ter »vabiti« jih⁶⁾; zdaj pa začne (kolo) naglo

¹⁾ „In lang gezogenen Tönen.“ Beli Kranjec bi rekel, da „djačijo“, kar že vemo iz poročila o Brašljevicah; izbrisi pa na 616. str. 2. op.: »Po domače Angja.«

²⁾ Beseda: devotka, oziroma djevojka ali „divojka“ ondot ali vsaj po mnogih krajih bosánskih osédobi ni navadna. Čudno je pa, da je nekod po Srbiji „curica“ starejša od „cure“; kajti „cura“ je óna, katera ima kakih 14 do 16 lét; „curica“ pa óna, katera ima več od 16 let in je uže za udajo (možitev). (Po ustn. por.) J. N.

³⁾ „So dass die Totalbewegung (Drehung) stets nach links geht.“

⁴⁾ Razudati se = poudati se (pomožiti se).

⁵⁾ Zabavljati (v. impf.), zabaviti (v. pf.) čedo (= móttiti, zamóttiti déte), unterhalten. — Prvo in drugo lice tudi nsl. Prim. Mikl. „Ety. Wtb.“ p. b. „byt — i“.

⁶⁾ Po Vuku (51) rabi ta glagol Srbom samo o živalih; „locken (die Thiere)“; v Bosni pa tudi o ljudeh, a samo za pomen „locken“ (ne pa tudi za „einladen“, kakor nam). J. N.

popevati in poskakovati, in ko pri tej priči priskočijo ter se uvrsté »mladići«, zapojó deklice na ves glas:

»Fatajte se bjele ruke,¹⁾
Za šarene belenzuke.«²⁾

Za navedeno pesmico prihaja na vrsto še več drugih (»ženskih«). (Še enkrat bodi tu povedano, da moški ne pevajo v »kolu«, nego same ženske.)

Vidi se pa v Bosni še drugačno »seosko«, in to: mešovito kolo — brez petja. Čim se pridružijo »ženskemu kolu« vsaj kaki štirje moški, bode ti kolo mahom veselejše; a pri tej priči izpremeni se tudi korakanje (Schritt); noge skoraj da mirujejo, namesto njih začenja pa — rekel bi — poskakovati in tresti se život (»gorenji trup«, Oberleib).

Na sredi stoji »tamburaš« ali piskar (»svirač«), ki piska (svíra) na dvojače,³⁾ t. j. na dvojnato pisko, podobno rimski. Videl sem pa tudi že, da so uprav tako igrali kolo sami moški t. j. kmetje (»seljaci«).⁴⁾

»Takozvano gosposko, uprav meščansko (»gradsko«) kolo, ki je vselej mešovito, igra se pa zmerom ob godbi (»uz sviranje«⁵⁾).

Tu dodajem še to, da hodi po starem običaju »cura« sama v kolo, a ne, da bi jo kateri »mladić« hodil vabit; osédobi obveljuje pa že francosko-nemška šega, pa vidimo, kakó tukaj (v Gradačcu⁶⁾) »cure« iz prvih hiš . . . že čakajo, dokler ne pridejo pónje »mladići« ter jih odvedejo uprav gospodski za pod pazduho v kolo.« —

»Tako se je godilo v Gradačcu o letošnjem pravoslavnem vuzmu (»uzkursu«), ko sem, čitajoč v »Ljublj. Zvonu« začetek »Belokranjskega kola«, gledal istodobno pri cerkvi »srbsko kolo«, slučajno zbrano zato, ker so bili prišli godci, uprav »svirači«.

Jako priljubljen (»obljubljen«) je pri tukajšnjem »gradskem kolu« tudi ta način, da ostaja kolo na jedni strani odprto, t. j. da vojarin (»kolovodja«) ne skleñe kolobarja povse, takó da mu ostane levica

¹⁾ Namreč: ženske; — ²⁾ namreč: za pisane volnate rokavice, kakeršne nosijo moški v Bosni tudi po létu. Pri Vuku („rječn.“ 21 p. b. „belenzuke“ itd.) pogrešaš tega pomena.

³⁾ Takó se zove slovenski „Doppelpfeife“; srb.: dvojnice ali svirale (f. pl.) Vuk „rječn.“ 113.

⁴⁾ Moško kolo, nekoliko temu podobno, videl sem l. 1874. tudi na Moravskem, in to na Dobri vodi (Gutwasser) blizu Trebiča pod kritim nedeljskim plesiščem. Na jedni strani sukali so se molčé sami dečákí záse, objemaje se z rokami za vrat (tilnik), deklice pa na drugi strani istotako záse, toda popeva je národne pesmi. —

⁵⁾ Unter Musikbegleitung.

⁶⁾ Gradačac, gen. — čca, tedaj i Gradačcu; po Vuku pa: Gradàčac, — čca (Gradašca, sic), mesto, nekđaj tudi trdnjava („grad“) v Bosni. —

prosta ter si jo nasloni potém rad na hrbet. Pomika se pa kolo tudi po tem načinu vendar na levo.¹⁾

Zamenito je i takozvano »Brankovo kolo«, ki zove v kolo vse Jugoslovane ter se začinja tako:

„Kolo, kolo naokolo
Zavijeno, zapleteno“ itd.

(2. kitica kliče v kolo: Srbe, Hrvate, Bosánce, Hercegovce, Sremce, Dalmatince, Dubrovčane, Bačvane »i sve duž Drave, Save i Dunava«)

(Konec):

„Ajde, braćo, ajde amo,
Da se malko poigramo!“

Malokedaj vidiš, da bi kateri »mladić« kolo igraje izpregovori kako besedico. Sosebno nisem zapazil dozdej še nikdar, da bi se bila katera »cura« razgovarjala s kom v kolu; samo »oženiti ljudi« t. j. oženjeni moški, in to samo ondaj, kedar jim »vince« ogreje srce in glavo, vriskajo isto tako »kao švabski seljaci kod landler-a«.

Dodatek. »Brankovo kolo« zove se takó zato, ker ga je v slavo prenosa Brankovih (t. j. srbskega pesnika Branka Radičevića) kostij l. 1883. po pokojnikovi pesmi iz »djačkog razstanka« tudi za glasovir prosto po napevu priredil dr. Jovan Paču.

Začenja se uprav takó:

	I.
Kolo, kolo naokolo,	Okićeno, začinjeno, ³⁾
Vilovito, plavito, ²⁾	Brže, braćo! amo, amo,
Napleteno, navezeno,	Da se skupa poigramo.
	2.
Srbijanče, ognju živi!	I vi drugi duž Dunava
Ko se »tebe« (tebi) još ne divi?	I vi, [g]de je Drava, [Sava],
Rvačane, ne od lane,	I svi drugi tamo, amo,
Od uvek si ti bez mane itd. itd.	Da se [skupa] poigramo!

Po prejšnjih besedah, iz Bosne priobčenih, vidimo, kakó naglo se je ponárodilo to srbsko kolo, ki je izšlo uglasbeno stoprav l. 1883. v Novem Sadu, pa ima med národom že »inačič«, kar smo videli malo poprej.

Posebno se igra kolo v Bosni po svedokovem dodatku: »na božić, uzkrš, Gjorgjev, Markov- in Ilijn-dan« (pri pravoslavnih,

¹⁾ Takó so plesali lani tudi gospodski Srbi iz Srbije in drugih krajev srbskih v Lipiku, toplicah slavonskih, a ne pod »vedrim nebom«, nego v dvorani — brez petja.

²⁾ Nm.: plahovito, brzo (rasch).

J. N.

³⁾ Začiniti: würrzen; (belokr.) = zabéлити; v prenesenem pomenu — prim. Vučk, „rječn.“ 201—202.

kakor v Slavoniji po starem koledarju 20. julija). Tù bódi izrécno povedano še to, da pričenjajo »gradsko kolo« pod vedrim nebom igrati vselej sami »mladići«; a »cure« prihajajo v tako kolo same, ali pa hodijo óni pónje do hišnih vrat ter jih vodijo, (ako so namreč iz boljših hiš), potlej po gospodski do »kola«, kar že vemo.

Kakó dobro je »Brankovega kola« pesnik pogodil národno »čustvo«, kaže nam ta prizor:

V nedeljo (12. avgusta t. l.) prejdem iz Lipika, kder sem se bavil ondaj zarad zdravja, šetat na polje — s prepisom »Brankovega kola« v žepu. Ko pridem do neke hiše ob cesti, ugledam pred njo kakih pet deklic (od 7. do 12. leta) v čisti národni opravi. Na moje priljudno vprašanje, zna li katera »kolo pjevati«, odgovorile so mi, da se tega ne učé v »školi«. Prečitam jim nalašč samo 1. kitico. — Že po prečitani prvi vrstici — še bolj pa po zadnji začuli so se preveseli glasi: »Oj, kako je to liepo!« Moral sem jim večkrat prečitati; ker si pa najmlajša vender ni mogla zapametiti vsega, prinese mi naglo iz hiše svojo hrvatsko »početnico« ter me zaprosi: »Molim liepo, gospodine, napišite mi to u moju knjižicu!« Storil sem to, drage volje. Kolika radost! — Ko sem jim odhajaje obečal, da se vrnem skoro ter jim priobčim i drugo kitico, ako se naučé tačas prve, ni bilo veselju ni kraja, ni konca.

VII. Hercegovsko kolo.

Že na 343. str. priobčil sem okrajšano pesem:

»Igra kolo v »Ercegovini« itd.«

Tukaj dodajem samo še to, da igrajo kolo v Hercegovini pevajoč: srbski »momci« i »djevojke« (tudi »mlade snahe«) skupaj, in to »na Gjurgjev dan«, na Trojice ali Duhove, na Spasov dan i na sv. Marķa pod »vedrim nebom« . . . pri cérkvi, a nato rodbine tudi pod krovom — po domačih hišah. Ob istih (svojih) svetkih igrajo kolo v Hercegovini tudi »katoliki«. O božiču in vuzmu pa ni baš navada, da bi krščani (bodisi katoliki ali pa pravoslavni) igrali kolo. V Hercegovini, a seособno v glavnem mestu Mostaru igra se po navadi »otvoreno« (odprto) kolo, ki je podobno srpu in ga igrajo tudi srbske »kraljice« o »trjaci« (binkoštih). Prim. »Letop. Matice Slovenske« 1888; 157—158.

Po verodostojnem ustnem in pismenem poročilu bódi o tej priliki razglašeno i to, da so v novi dóbi (za avstrijske vlade) začeli plesati t. j. koló igrati v Hercegovini i mladi takozvani Turki t. j. Jugo-

slovani turške vere; a sami moški; kajti se ženske krijejo (»kriju«).

Kakor v Bosni, takó so se tudi v Hercegovini »kola« navzeli od Slovanov i . . Cigani. Ker pa nimajo za »kolo« posebnih pesmij, zato pripevajo ciganske deklice kakeršne koli pripravne pesmi.¹⁾ V Hercegovini igrajo pa Cigani kolo samo na »Gjurgjev dan« — moški in ženske (mladi in stari n. pr. do kakih 40 let dóbe svoje) vsi skupaj.

Bodi tega dosti! — Kakó igrajo hrvatska ali srbska gospóda ‚omikano národno kolo‘ v sobi, sobani ali dvorani brez petja, — tega nisem bil nakanil, niti nečem popisavati na drobno. Dopovedati sem hotel čč. čitateljem in čitateljкам, kakó se igra in popeva »belokranjsko kolo« o raznih svetkih pod »milim nebom« in primerjati Metliški náčin drugim načinom jugoslovanskim — gledé igranja (plesanja) in petja, pa tudi dognati, odkod se je sóseb Metliško kolo presadilo na belokranjski svet. — Primerjalni náčin ni bil menda brez uspeha in zabave ónim, kateri se zanimajo za take stvari. Bodi povedano zdaj izrécno še to, da primerjaje Metliški náčin drugim načinom jugoslovanskim, nisem mogel dôzdej²⁾ med njimi zaslediti nje dnege povse takega, kakeršen je Metliški, — ni gledé plesanja niti gledé petja. Nijedno kolo, kolikor sem jih videl ali ‚čital‘, ne začénja se z i s t i m i besedami kot Metliško, ki je znamenito i po tém, da se popevajo v njem še same . . posvetne pesmi.

Dozdaj nisem mogel zvédeti ni tega, da bi se pomikalo kje ‚kolo‘, kakor na Metliškem »pungрту«, na kakšen hribec ali strmec najprej v ravni vrsti navzgor, a potém sukalo se »povitično« navzdol, ne gledé pri tém na kako posebno (stanovito) korakanje, kakor se gleda pri vseh drugih Jugoslovanih, kateri igrajo kolo na ravnini.

Nepotujčeni národ hrvatski ali srbski igra na svatbah še samo svoje národno kolo; meščani popustili so pa »kolo« nekod že na veke; nekod ga igrajo vender še poleg tujih plesov (brez petja). Zagrebčani igrajo kolo samo domá ali pa na očitnih plesih v dvoranah; kmetje okoli Zagreba — kajkavci — pa ne igrajo nikdar »kola«.

Predno završimo ta spis, bodi priobčena še ta zanimljiva posebnost, ki se ovršava v nekih krajih jugoslovanskih še dandanes. Ko se bliža ženih (»mladoženja«) z nevesto in svati vred domači hiši, skoči iz hiše ali ‚dvora‘ njegova mati pred hišo, in bodisi ‚s tém

¹⁾ „Dem Rythmus des Tanzes sich anschmiegende Lieder.“

²⁾ Tako (uprav „dôzdej“) kot j e d n o besedo izgovarja Metličan.

starja,¹⁾ vodi ona sama pevajoče »devajočko kolo«, — kakor sedanja že priletna, a za ta stari národní običaj vsa živa vojarinka Metliška . . na »pungрту«. ²⁾ Prim. i Vuk. »Kovčezič« na str. 78. (4. razst.).

D o d a t e k.

VIII. Črnomáljsko kolo.

O znani slavnosti, ki se je v Črnomlju ovršavala letos 18. in 19. avgusta meseca, igralo se je »drugi« dan tudi národno kolo, potem ko je bilo jenjalo že pred desetimi leti. Vodilo se je ondi poprej na vuzámski in binkoštni ponedeljek, — zadnjič pred Harinkovo hišo in na trgu (»placu«), tedaj »na ravni«; — 19. avgusta t. l. »popoldan« kólale so pa, in to same déklice od 16. do 22. leta dóbe svoje na tako zvanem »gričku« nad Črnomljem na Metliško stran. Bilo jih je 25 lepo jednako oblečenih, na glavi in na prsih s cveticami okrašenih, — vse iz mesta, samo dve iz predmestja Loke. Vodila je Elizabeta Stariha. Péle so dve pesmi: prvo v kolu, a drugo (po završenem kolu) o znani šaljivi, samo malo izpremenjeni igri: »most« (Prim. str. 340—341 in 495—496). Obé pesmi z napevom vred zapisal si je g. L. Kuba (Čeh) za svoje znamenito delo: »Slovanstvo ve svých zpěvech« ter prepustil besede tudi vč. g. Šašlju, a ta je prvi priobčil meni obé pesmi (A, B); kesneje mi pa poslal brat Anton inačico tej in óni (α, β) také, kakor mu je obé zapisala 17letna Josipina Schweigerjeva, ki se je bila udeležila tudi »kola« in »igre«.

A.	α.	
O Jeleno, vsa gora zelena,	Aj zelena je vsa gora . .	(2krat)
Nutri raste trava »ditelina«.	Aj notri raste trava »detelina«.	—
Žela jo je spremlada »devojka«	Aj žela je je spremlada »divojka«	—
Zlatim srpom, belimi rukami,	Aj zlatim srpam, z bejlimi rokami,	—
Nesla jo je svojga bratca konjcem.	Aj nesla je je spred bratcovim kojncem ³⁾ :	—
„Pijte, jejte mojga bratca konjci,	„Aj píte, jejte mojga bratca konjci,	—
Jutri bote daleč putovali	Aj jutri bote deleč potovali,	—
Čez »te« gore, gore visoke	Aj čez »tej« gore, gore so visoke,	—
Čez »te« vode, vode gliboke.“	Aj čez »tej« vode, vode so široke.“	—
B.	β.	
Al' je trden ta vaš most?	Al' je kaj trden ta vaš must?	(2krat)
Preroža roža brunka ⁴⁾ je naša.	Spreroža roža brunka je naša ⁵⁾	

¹⁾ Belokr. nm.: »še tako stara«.

²⁾ Še nekoliko obečanih jezikovnih podatkov belokranjskih kanim priobčiti p o s e b e. Pis.

³⁾ Namesto: . . . pred bratcove kojnce

⁴⁾ Kakor je Metličanom osédobi nerazumna beséda »prungar«, také i Črnomáljcem čudna »brunka«; sodim pa, da je s časom ta (po nerazumnosti) nastala iz óne.

⁵⁾ Ta pripevek: »Spreroža roža itd.« . . . ponavlja se za vsako naslednjo vrstico pesmi β, samo za dvema ne (gl. str. 749).

Aj, je trden, trden kakor kost.	Aj, je trden, trden kakor kust.	(2krat)
Iz česa ste ga zídali?	Iz česa ste ga zídali?	—
Iz ,le-te' repe ,šnitane'.	Iz ,lej-te' repe ,šnitane'.	—
Komu ste jo ukradli?	Komu ste jo ukrali?	—
Našemu gospod' županu,	Naš'mu gospud' županu.	—
— — — — —	Mi vas hoč'mo zatožiti.	—
On je naš dober oče.	On je naš dober oče,	
— — — — —	Ker nam nič ne sporoče. ¹⁾	
— — — — —	Al' č'te nas pustit' trikrat skus?	—
— — — — —	Al' pejte, pejte trikrat skus,	—
— — — — —	'Zdignite gor' visok' roké!	—

Po čakavskih oblikah: »ditelina« (A) in »divojka« (z), dalje po hrvatskih ostankih: nutri, rukami, putovati i. dr. slutim, da se je prva pesem, kakor Metliško kolo, nekđaj presadila tudi . . s hrvatske strani. Da je pa pesem A starejša, svedoči — poleg starega zvalnika (Jeleno') in orodnika brez prédloga »z« (dvakrat) — tudi pravilnejša národna mera: v prvih sedmih vrsticah pravi pravcati deseterci, t. j. deseterozložni ali ,peterostopni' trohaji, dočim je v bolj poslovenjeni inačici (z) prva vrsta zdaj za dva zloga prekratka; a vsi drugi granesi izpremenili so se iz trohajev v jambe (zbog novega dodatka »aj« pred vsako vrstico). -- Na moje pismeno vprašanje, kakó se je uprav pelo óni dan, odpisalo mi se je: »Pesem se pójje, kakor je napisana« (pod. z in β).

Po tém takem je óni, kdor je pél gospodu Kubi, pozabivši izpustil v drugi pesmi (B) pet vrstic, ki nam jih je nadomestila inačica (β).

Zovejo se pa ,plesalke in pevke', katere so prebudile kolo Črnomáljsko od smrti, takó: Staríha Elizabeta (vojarinka), Staríha Ana, Schweiger Josipina, Schweiger Frančiška, druga istega imena, Schweiger Marija, (Starašinič Ana in Starašinič Marija iz predmestja Loke), Zajec Marija, Kramarič Marija, Malerič Ana, Kukar Frančiška, Župančič Antonija, Kramarič Josipina, Stonič Marija, Strugar Ivana, Klemenec Antonija, Klemenec Josipina, Papež Marija, Vardjan Ana, Vrščaj Ana, Štèrk Kat., Čelešnik Marija, Vardjan Marija, K. A. (?). — Slava jim!

Popravki. Po mojih sedanjih mislih popevale so pevke v pesmi na 414. str. namesto zadnje vrstice nekđaj dve . . . takó:

„Volim sama i do noći Nego sa tvojom pomoći“

Zato čitaj ondí v 21. vr. namesto: „petih“ zdaj: štírih. Na 495. str. v 22. vr. nm.: „stari“ čit. stvari; — 617. (3. pesm., 1. vr.) nm.: „mješčina“ čit. mjesecina; — 619. 2. (2. pred) nm.: „poniela“ čit. pomela; — 670. 25. i. d. nm.: „pesemce“ čit. pesmice; — 27. vr. nm.: „džerdane“ čit. djerdane; — 678., 13. nm.: „kratko“ čit. krotko; 679. 10. nm.: „in“ čit. uprav; a nm. „nehajo“ čit. nahaja; — 24. nm.: „Kuii“ č. Kun'; 680. 10. in 18. nm.: „časih“ č. ,včasih; — 3. vr. od zdol. nm.: „meni“ č. mene; — 681. 13. nm.: „potem takem“ č. po tém takem.

Kakih pet pogreškov v naznačeni meri zasledili sô veščaki menda že sami

¹⁾ Menda nm.: sporeče (za „odreče“).

O početku in razvoji pisem.

Spisal Fr. Orožen.

davnem času že je čutil človek potrebo medsobnega obče-
vanja. Ta potreba pa se počena tam, kjer ljudje začenjajo
skupno živeti, ko so si napravili stalna bivališča. Tu se šele
prične omika. Čim bolj se pa širi omika, tem bolj se čuti potreba
medsobnega občevanja, brez katerega bi se morali odtujiti drug dru-
gemu. Medsobno občevanje je tedaj nujno potrebno.

Čutil je človek potrebo, da svoje misli razodeva svojemu drugu,
da se ž njim pomeni o tej in óni stvári, da mu zaupa svoje skriv-
nosti, da mu naznanja vesele dogodke življenja svojega ali pa tudi v
togi išče pri njem tolažila. To potrebo čutijo takisto prijatelji in znanci,
katerim je usoda odločila bivališča v različnih krajih. Morajo si tedaj
pismeno razodevati misli svoje. Pismo nam torej nadomešča, kar se
tiče našega razmerja k drugim osebam, pogovor in je zaradi tega ve-
like važnosti.

Pisma so jako mnogovrstne vsebine in imajo dandanes ves drug
pomen nego v starih časih. Pismo v sedanjem pomenu je šele sad na-
predujoče omike. Pisma so jako različna in se ravnaajo po rédu, stánu
in omiki dotičnega človeka, kateremu so namenjena. Že po zunanji
obliki mora pismo biti táko, da dostojno označi pisalca. Ozirati se
mora pisalec na vse okolnosti, katerih bi se držal pri osebnem po-
govoru.

Pri katerem národu nam je iskati početka pisem?

Kdaj se je pisanje pisem počelo in kakó se je razvijalo?

Anglež William Roberts trdi, da gre zasluga, da je izumila pisma,
perzijski kraljici Atosi, hčeri Cirovi, katera se je omožila s Kambizom
in pozneje z Darijem Histaspom, to bi bilo tedaj kacic 530 let pred
Kristom. Sklicuje se pa angleški pisatelj na tri stare zgodovinopisce, po-
sebnó pa na Helanika, katerega dela so se sicer pogubila, ali njegovega
poročila o tej stvári omenjata tudi Tatian in Klemens Alexandrinus.
Tatian še omenja pri tej priliki, da so vsi izumi, katere si Grki pri-
svajajo, v prvotni obliki izumi barbarov.

Da je že kraljica Atosa pisala pisma, o tem ni dvojiti, ker so
bile že na njenega očeta kralja Cira (l. 558.—529. pr. Kr.) dobro ure-
jene pošte v perzijskem kraljevstvu. Kurirji na osedlanih kónjih so
prenašali kraljeva pisma iz jednega kraja v drugi kraj. Tam je bil že

pripravljen drug kurir, kateri je zopet nesel pisma dalje. To se je vrstilo noč in dan, da so prišla pisma kar najhitreje na določeno mesto. Kraljeva in sploh uradna pisma so bila zapečateni.

Stari Perzijani so pisali pisma na svilo, kakor nam poroča perzijski pesnik Firdusi. Svilo so potem zvijali, da je imelo pismo obliko valjarčka. Tudi je bilo obično, da so oškropili pisma z dišavami.

V Homerjevi Ilijadi beremo, da je kralj argoški Proetos poslal Bellerophonta k svojemu tastu Jobatu, kralju licijskemu, s tablico, na kateri so bila urezana skrivnostna znamenja. Ta znamenja so imela namen, da bi Jobat umoril svojega gôsta. Dotična tablica je bila tedaj pismo v jako okorni obliki. Proetos je bil po pravljici sin Hypermnestrin, Danajeve hčere, spada tedaj še v dôbo, iz katere nimamo zanesljivih zgodovinskih poročil. Sklepamo pa iz tega, da so tudi Grki že v davnem času poznali pisma. — Kakor zvémo iz Homerja, imela so pri Grkih najstarejša pisma obliko zloženih tablic.

Pri Grkih je bilo obično, da so na potovanja s seboj jemali priporočilna pisma (*σύμβολα*). Že v Ilijadi govori Glavkos o takem »symbolu«. Na nekem spomeniku se omenja priporočilno pismo, katero hoče dati sidonski kralj Strato svojemu poslancu, potujočemu v Atene. Taka »symbola« omenjajo grški pisatelji na različnih mestih. Priporočilno pismo je dal Pitagoru Polikrat, ko je Pitagora potoval v Egipt. Egiptovski kralj Amazij (l. 569. – 526. pr. Kr.) priporočal ga je v takih pismih egiptovskim duhovnikom.

Neko čudno obliko je imelo in tudi na nenavadni tvarini je bilo pisano pismo, katero je poslal Histijej zetu svojemu Aristagoru (leta 501. pr. Kr.) Aristagora je bil v Miletu v hudem položaji radi Perzižancev in Histijeju se je v Suzi tožilo po domovini in svobodi. Histijej dá zvestemu sužniku ostriči glavo in mu na kožo napiše pismo. Obdrži še sužnika tóliko časa pri sebi, da mu zopet zrasedo lasje. Potem ga pa pošlje k Aristagoru. Zaradi prošnje sužnikove ga je ostrigel in se jako začudil, ko je bral na ostrizeni glavi Histijejevo pismo z naročilom, naj se upró maloazijski Grki zoper perzijsko oblast.

Rimski pisatelj Plinij mlajši že razločuje obliko in vsebino pisma. Smatra namreč za pisma (*epistolae*) samó na »papyru« pisana naznani in méni, da so takozvane table ali deske za pisanje že znane bile pred trojanskim časom. (*»Pugillarium usum fuit etiam ante Trojana tempora«*). Ker je nastala po navadnem mnenji Homerjeva Ilijada kakih 900 let pred Kristom in nam Ilijada omenja več pisem, sklepamo, da so v tistem času Grki gotovo že poznali pisma.

Sveto pismo pa govori o pisanji pisem že dosti prej. Ko se je kralj David bojeval zoper Amonite, hotel se je radi Bathsebe izbežiti vojskovodje Urije. Poslal ga je v bojni tabor k nadpoveljniku Joabu s pismom te vsebine: »Postavite Urijo v najhujši bojni metež in zapustite ga v bitki, da tam pogine.« To pismo je bilo za Urijo usodepolno. Joab storí, kar mu ukaže kralj, in Urija je bil na bojišči od sovražnikov usmrčen. Še dandanašnji se imenuje »Urijevo pismo« takóvo pismo, katero je pogubno za tistega, kateri je ima oddati. To je bilo nad 1000 let pred Kristom.

Kakih 140 let pozneje je pisala pisma kraljica Jezebel. Neki Nabot je imel vinógrad v Jezreelu. Izraelski kralj Ahab je hotel vinógrad kupiti, ali Nabot ga ne prodá. Zaradi tega je bil kralj jako razkačen. Ko pa zvé kraljica Jezebel vzrok kraljevemu srdu, pisala je v Ahabovem imeni in z njegovim pečátom zapečatila pisma starejšinam in plemenitnikom in jih prosila, da so po malovrédnih ljudeh zatožili Nabota, da je preklinjal Bogá in kralja. Kraljica je dosegla svoj namen, sodniki so Nabota spoznali krivim, obsodili ga na smrt ter ga kamenali.

Dionys iz Halikarnasa trdi, da je najstarejše pismo tisto, ki je pisal asirski kraljici Semiramidi indijski kralj Stabropates, kateri jo je premagal po hudem bóji na reki Indu. To bi bilo tedaj okoli l. 1275 pred Kristom.

Kakor je razvidno, imamo jako stara poročila o pisemih. Vender pa do zdaj navedena pisma niso najstarejša. Početek pisem moramo iskati pri Egipčanih in prva pisma so blizu takó stara, kakor pisava sama. Egipčanje so najstarejši omikani národ na zemlji. Oni so izumili pisavo ter jo imenujejo »mutnuter«, to je: »jezik bogov«. Egipčanje so imeli tri vrste pisáv in sicer hijeroglifsko, hijeratsko in demotsko pisavo. Zadnja se je šele udomačila v 7. stoletji pred Kristom, v tem, ko sta drugi dve pisavi dosti starejši. Z izumom pisave je pa zajedno združen početek slovstvu. Za staro omiko Egipčanov pričá tudi »papyrus«, gradivo za pisanje, katerega domovina je Egipt.

Da je bilo že zgodaj v Egiptu razširjeno pisanje pisem, potrjujejo nam mnogovrstni pismeni spomeníki. Takó omenja neki »papyrus« kralja Mineptoh, 1300 let pred Kristom, večje število egiptovskih listonóš, kateri so bili v kraljevi službi ter raznašali osobito kraljeva pisma.

Natančni dnevni red, po katerem so se morali ravnati egiptovski kralji, poročá nam Diodorus Siculus, in egiptovski spomeníki nam to potrjujejo. O prvem petelínjem petji je moral vstajati kralj, in po do-

vršeni daritvi v svetišči je bilo prvo, da je prebiral pisma in druga pismena naznanila, katera so došla iz različnih delov širnega kraljevstva.

Znamenito je pismo, katero je pisal Polikratu egiptovski kralj Amazij. V tem pismu izraža Amazij mnenje, da mora vsakega človeka prej ali slej zadeti kaka nesreča. Ker je pa srečnemu Polikratu vse šlo po volji, prosi ga Amazij, naj se iznebí tega, kar mu je najljubše (Herodot III. 40.).

Passalacqua je našel še zapečateno pismo pri neki mumiji (mrtvaški suhalji) iz časa Ptolemejcev. Pismo je pisano na »papyru«. To je bilo priporočilno pismo nekega možá, kateri je potoval v Egipt. Toda umrje prej, nego pride na določeno mesto. Egipčanje so položili pismo z možem v krsto. — Kraljeva pisma so bila zapečatená z rmenim voskom in s kraljevim pečatnim prstanom. Pečatne prstane so imeli Egipčanje že v davnem času. Takó beremo v prvi knjigi Mojzesovi, da je dal Faraon egiptovskemu Jožefu svoj prstan. Našlo se je mnogo prstanov na rokah egiptovskih mumij. Več takih prstanov se shranjuje v berolinskem in v vseh drugih egiptovskih muzejih. Nekateri teh prstanov so po več nego 4000 let stari. Pisma Egipčanov so imela kakor pri Perzijanih obliko valjarčka.

Tudi pri Rimljanih so bila razširjena pisma (tabellae). Cicero, Cezar in Martial hvalijo liburnske sužnike kot izvrstne listonoše (tabellarii) v Rimu. Rimljani so imeli po vzgledu Perzijancev dobro urejene pošte. Velike zasluge imata v tem cesarja Avgust in Teodozij.

Akoprem pripadajo pisma znanstvenim spomenikom, kateri se vsaj dandenašnji najlože pogubé, imamo vendar še iz starih časov marsikateri zaklad te vrste in posebno na pisma se baje ozira znameniti izrek Vergilijev »igre vetrov« (»ludibria ventis«).

Dve jako različni stvári sta pripomogle mnogo, da se je način pisanja pisem upopolnil, in sicer pisma znamenitih pismopiscev in posebni navodi o pisanji pisem.

Izmed starejših pisateljev omenjam najprej Cicerona, po katerem je dobilo pismo v Rimljanih najpopolnejšo obliko. Znamenita so tudi pisma Plinija mlajšega, katera so zbrana v desetih knjigah in se odlikujejo po lepem jeziku in raznovrstni vsebini. Ti možje niso samó pisali dovršenih pisem, katera nam služijo v marsičem za vzgled; v nekaterih teh pisem beremo tudi jako cenjene opazke o zlogu, kateri naj se rabi pri pismih. O posebnosti zloga in pravil, na katera se moramo ozirati pri pismu, pisali so še: Filostrat, Libanij, Simah

in Gregor Nacijanski. — Gregor Nacijanski piše Nikobulu v nekem pismu med drugim tó-le: »Pisma dolgost ali kratkost se mora ravnati po vsebini. Ne zadoščuje, da je pisatelj točen, ampak mora tudi jasno pisati. Bolje je obširneje pisati, nego z namenom kratkosti pisma svoje misli nejasno izražati. Dobro pisano pismo je tisto, katero nevédnéž kakor olikan človek razumeta in obema jednako ugaja. Tretje svojstvo dobrega pisma je lepota, brez katere je pismo suhoparno, jednolično in ne ustreza bralcu.«

Početkom novega veka se je posebno bavil z zlogom pisma Erazem Roterdamski v svojem spisu: »de epistolis conscribendis«. Erazem je spisal poleg Cicerona najboljša pisma v latinskem jeziku.

Ne malega pomena so navodi k pisanju pisem, katere nam podajajo takozvani »pismárji«. Prejšnji čas niso také na tanko razločevali med pismom in drugimi spisi kakor dandenašnji. Ni bila vsaka tvarina, povzeta iz vsakdanjega življenja, pripravna, da se prepusti slobodni obrazilni móči posameznikovi. V mnogo večji meri kakor pri ustnem občevanji propisával je običaj določene oblike delujočim osebam. Pri enakih ali vsaj sličnih prilikah so se rabile tiste oblike ter se tudi ohranile potomcem. Nekateri teh pismárjev so nastali že v 5. stoletji po Kristu. Navadni izraz za pravilno pisavo, bodisi v vezani ali nevezani besedi, posebno pa v pismu, bil je »dictare«, in umetnost, pravilna pisma pisati, imenovala se je »ars dictandi«. —

Posebno imenitna je bila teorija umetne uredbe pisem, katera je nastala v benediktinskem samostanu Monte Casino koncem 11. stoletja. To teorijo je sestavil dijakon Alberih in razredil »dictamen« ali pismo v pet poglavitnih delov: v *salutatio* ali pozdrav, s katerim se mora začeti pismo; v *captatio benevolentiae* ali način, kakó je doseči ugoden vtisek pri prejemniku; v *narratio*, kjer se pové vzrok pismu; v *petitio* ali prošnja, če so določne prošnje namen pismu; koncem pa je *conclusio* ali sklep. V 17. stoletju so delili pismo celó v dvanajst delov.

Te vrste pismárji so pisani v Italiji, Franciji in Nemčiji v latinščini. V dodatku so navadno posamezna vzgledna pisma klasičnih pisateljev. Šele v drugi polovici 15. stoletja, tedaj po izumu in razširjenju tiskarstva, spisali so se tudi v drugih jezikih pismárji, kateri so pa večinoma le prevodi ali posnemanje latinsko pisanih pismárjev. V 16. stoletju so se spisale posebne knjige, katerim predmet so bili naslovi, kakeršnih se je treba posluževati v raznovrstnih in različnih osebam namenjenih pismih.

Početkom se je posebno pazilo pri pismu na obliko, pozneje pa se niso pismopisci tolikanj brigali za obliko in smatrali so za važnejše vsebino pismu, po kateri se mora ravnati oblika.

Po vsebini se ločevajo pisma v dva poglavitna dela: v o p r a v i l n a in z a s e b n a pisma. Zasebnih pisem je zopet več vrst.

Zasebnim pismom prištevamo tudi vsakemu več ali menj znana ljubimska pisma. O početku takóvih pisem nimamo nikakih natančnih poročil. Znano je, da ni bila žena v starodavnosti pri vseh národih ravnorodna móžu; žena je bila pri mnogih národih celó sužnja móžu. Pri takih národih tudi gotovo te vrste pisem ni bilo. Egipčanje so bolj spoštovali svoje žené, nego drugi vzhodni národje, katerim je žena bila samó sužnja móžu.

Diodorus poroča, da so Egipčanje bolj čislali kraljice, nego kralje. Vsekako so pa imele pri Egipčanih žené jednake pravice z možem. Grški »papyri« potrdjujejo, da je pri Egipčanih žena slobodno razpolagala s svojim imetjem.

Verjetno je tedaj, da so tudi stari Egipčanje že poznali takóva pisma.

Najznamenitejši izmed indo-evropskih národov imajo znak svoje vrednosti v spoštovanji žene. To spoštovanje je raslo od Arcev do Grkov in do Rimljanov. Rimljani so posebno čislali stan »matrone«. Pri Germanih je bila sicer žena v ugodnejšem položji kakor marsikod, ali pri večini germanskih národov ni bila neodvisna. Le pri Alemanih je bila žena »sui iuris«. Tudi slovenski ženi ni bila usoda nemila. Starih Slovenov žené so bile slobodne in smeti jim je bilo povoljno prihajati v družbo domačih kakor tudi došlih góstov. Stari Sloveni so varovali ženam prirojeno pravo in to priča o njih npravni izobrazenosti.

Pri Grkih že nahajamo ženitovanjski stan. Sofoklej nam poroča, da se je Antigona zaročila z Hajmonom. Solonova ustava je ukazovala zaročencema pred poroko skupno jesti kutno, katera je bila za ljubimcè posebne važnosti. Šele s tem činom je bila zaroka tudi pravilno sklenjena in postavno priznana.

Kakor naše devojke trgajo marjéte, da bi se uverile o lju bimčevi ljubezni, takó je Glicera za svet vprašala cvetlice, ji bode li zvest ostal Menander, katerega je kralj Ptolemej poklical na svoj dvor v Egipt. Glicerijino pismo, v katerem izražuje srčna svoja čustva, pisano je duhovito in ljubeznivo.

Kot posebna vrsta pisem se smatrajo takozvani »biljetie« — od 17. stoletja razširjeni posebno v Franciji — kateri v kratkem iz-

ražajo samó namen ter so brez vsake oblike uljudnosti. Naša sedanja »dopísnica«, v kateri se v kratkem pové vsebina, podobna je prejšnjemu biljetu.

Od 16. stoletja dalje je v vseh omikanih državah umetno pisanje pisem jako napredovalo. Pisma imajo dandanes večji pomen negoli v prejšnjem času. Umetnost pisanja pisem v denšnjem pomenu nastane šele z izobraženo družbo, katera je zopet nasledek napredujoče omike.

S precejšnjo gotovostjo bomo iskali početek pismom v tisti dóbi, ko se ustanovi pri kakem národu pismeni jezik. Ker so pa Egipčanje izumili pisavo, smemo trditi, da so oni pisali prva pisma. Mogoče pa, da so takozvani »kvipus« pri Peruvancih, ali tem slična, tudi iz vozlov obstoječa kitajska poročila še starejša. »Kvipus« so namreč poročila, sestavljena od različno barvanih, na nitih privezanih vozlov. S pisnim jezikom se je razvijal gotovo tudi povod, da so začeli pisati pisma. Prej še pa so si ljudje dostikrat javljali poročila z zažiganjem kresóv.

Preteklo je že mnogo časa od óne dóbe, ko so pisma še bila redka, ker ni bilo mnogo pisanju-veščih ljudi. Število pisem se je posebno pomnožilo v zadnjih desetletjih. Od leta do leta sedaj rase število pisem na milijone. Leta 1885. bilo je v prometu avstrijansko-ogrsko pošte 503.769.000 pisem in dopísnic. Samó v deželah tostran Litave je bil promet pisem in dopísnic za 15.572.000 večji nego leta 1884. Kakov napredek od Egipčanov do nas!

Smehljaj se!

Smehljaj se, deklica, smehljaj!
Nasmeh ti solca je sijaj,
Ki v jutru se nam zardečí,
Da revni svet oveselí.

Smehljaj se, deklica, smehljaj!
Nasmeh je tvoj veseli maj,
In ustna tvoja, cvet premil,
Ki ravnokar se je razvil.

Smehljaj se, deklica, smehljaj!
Nasmeh je tvoj čarobni raj,
In ti, devica, angelj mal,
Ki ga je Bog z nebá poslal.

Stanetinski.

Dohtar Konec in njegov kònj.

Humoreska.

Spisal Janko Kersnik.

Zanimivo ni niti z zgodovinskega, niti z leposlovnega, ni s statističnega, ni s kulturnega ali medicinskega stališča, kje leži Kolibja vas, v kateri je kakega dobrega pol leta že mladi dohtar Konec zdravil pokvarjene želodce občanom in sosedom, uravnaval jim zlomljene kosti in rebra ter šival zevajoče rane po glavah in licih. Zanimivo ni, ker morda nihče izmed čestitih čitateljev ne pozna dohtarja Konca, niti Kolibje vasi; ako bi bil pa kdo takó silno radovéden, in bi trdèč, da morata ta dva na vsak naèin nekje eksistovati, venderle v jednomer iskal in brskal, kje je in kdo je, naj si misli, da sta tam, kjer biva on sam. Saj ljudje, konji in vasi so si v večjih potezah povsod jednaki.

Mladi dohtar Konec torej — je, kakor smo že povédali, dobrega pol leta opravljal zdravniški svoj pôsel v Kolibji vasi. Po konèanih studijah in dovršenih preskušnjah se je trudil s takozvano prakso v ljubljanski bólnici — morda kakih pet ali šest mesecev — potem pa navelièavši se nehvaležnih bolnikov pod seboj in še nehvaležnejših zdravnikov nad seboj, lepega pomladnega dné zapustil po karbolu in po jodoformu dišeèe prostore ter pogumno prevzel stoprav razpisano mesto občinskega zdravnika v Kolibji vasi, za katero so ga bili imenovali občinski oèetje z vsemi proti jednemu glásu. Jeden odbornik, jedini nasprotnik njegov, utemeljil je protest svoj s tem, da vender ne gre imenovati zdravnikom možá s takó groznim imenom. »Pomislite«, dejal je, »dohtar Konec, dohtar Konec! Že ime samó bode grozno bolnikom! Dohtar Konec prihaja — na konci si —!« A župan je z blesteèo dijalektiko zavrnil te opazke in opozarjal na to, da ravno ime samó ob sebi priporoèa gospoda — saj bode vsakdo lahko rekel: »— dohtar Konec prihaja — konec bode tvojim — boleèinam, boleznim tvojim;« in potem je gospod župan še omenil, da je dohtar Konec jedini prošnjik za razpisano mesto, in stvar je bila gotova; novi zdravnik je bil vzprejet z vsemi glasovi proti jednemu; kajti jedini nasprotnik se ni dal preprièati po dijalektiki, niti ga ni premagala okolnost, da ni izbóra.

Novi dohtar je bil sreèen. Županovemu sínu je prvemu zašil široko rano na glavi, katero je bil izteknil pri pretepu na prvi se-

manji dan, odkar je bil zdravnik v vasi; ženi prvega svetovalca je srečno pomagal pri poródu, in ko je celó gospoda župnika, ki je že več mesecev tičal v sobi, bojèč se zraka in burje, lepega solnčnega dné izvabil in izvlekel na solnčni vrt, bilo je vse polno hvale njegove.

Da se mu je ob teh izvrstnih uspehih godilo dobro, ni nam treba zatrjevati. Imel je vsega dovolj: plačila v denarjih, še več pa raznih daril »in natura«: jajec, piščet, zajcev — ustreljenih ob prepovedanem lovskem času, masla — surovega in kuhanega, svinjine, moke in pšena, drv in trsák — vsega dovolj! Le to ga je žalilo, da teh zadnjih daril, ki so mu prihajala »in natura«, ni mogel uporabljati, kakor si je želel, kajti samec je bil, stanovanje in hrano svojo pa je imel v krčmi, ki je bila sevéda — županova; tam je puščal tudi vse te darove, a védel je, da komaj za polovico vrednosti. Pa to ga ni trlo in žalilo; krčmar je bil sicer uljuden in postrežen mož, storil je, kar je mogel, le v jedni stvári je bil čuden in — drag. In to svojstvo je bilo vzrok ónemu usodepolnemu razpóru, o katerem hočemo pisati.

Krčmar-župan je imel lep kolèselj in čilega konjčca, s katerim se je zdravnik, sevéda pod nadzorstvom starega hlapca, vozil k oddaljenim bolnikom. To uporabo, takó se je zdelo dohtarju Koncu, računjal je krčmar vselej predrago. Vsota, ki jo je v ta namen plačeval ob gotovih obrókih, bila je po zdravnikovem mnenji previsoka, in nekoč je prišel po dolgem računjanji do prepričanja, da bi bilo ceneje, ko bi si sam kupil konja in s svojim vozom vozil se po opravkih svojih.

Gospod dohtar je bil pa v nazorih, tičočih se ljudij in njih ravnanja in značajev, jako mlad in neizkušen, bodisi pa tudi nekoliko razvajen po svojih uspehih in po češčenji, ki se je po vsi občini kar usipalo nánj. Komaj je bil s prej omenjenim računom gotov, razodel je že svoj namen županu-krčmarju.

»Saj bi se dobil dober konjič na kakem sejmu?« vprašal je zapupno. Opazil pa ni zgubančenega čela, niti ne stisnenih očíj hišnega svojega gospodarja.

»Oh — dobil, dobil!« dejal je óni počasi, kakor bi premišljeval, kje bi se dobil tak kònj, ki bo ugajal zdravniku.

»Morda bi Vi . . .?« omenil je dohtar Konec.

»Jaz? Ej, jaz ne umejem tóliko o konjskih stvaréh, pa — gospod dohtar — mešétarja Vam preskrbim; dobrega, zanesljivega možá, če hočete?«

»Dobro! Kaj pa s krmo — in s hlevom —? To je lahko pri Vas! Plačam, kar bo prav!«

»I, bo že, bo že!«

»Ne, ne takó! Bolje, da se dogovoriva! Koliko bom štel za hlev, za hlapca in krmo?« sili dohtar, ki je imel vender nekoliko pomislekov, akoprem ga je bila prevzela radostna misel, da bo imel svojega konjčca.

»I, bodemo že naredili! Saj Vas ne dêrem, gospod dohtar — i, Vas ne!« deje krčmar takó dobrovoljno, da so zdravniku pali vsi pomisleki.

»Torej — mešétarja! Kdo pa je?«

»Boljšega ne vém od Hvaléta z Rétjega sela!«

»To je tisti, ki so ga óni dan tu pri Vas pretêpli?«

»I — kaj pa, tisti je!« pritrđi župan. »Pa — kar se tiče kónj — zanesljiv mož!«

»Dobro, dobro!« reče veselo zdravnik in si pomane roki. »Pa lep konjč mora biti — lep in isker! To bo veselje! Za Hvaléta pa ste odgovorni Vi!«

»I — sevéda!«

Dva dni potem se je oglasil Hvalè pri dohtarji. Tega ni bilo domá, zato je mešétar čakal in v tem imel dolg tajen dogovor s krčmarjem. Ko se je proti večeru pripeljal zdravnik, bila sta s kónjárom o nakupu konja kmalu gotova.

Dohtar Konec je bil silno vesel; tistega dné je bil pri kolárji naročil nov vozič, pri sedlárji pa vso konjsko opravo, in sedaj je v krčmi obrtnikom in mešétarju dajal za vino. Govor se je sukal jedino o kónjih in vozéh in mešétar Hvalè je v jednomer le trdil, da ga ni boljšega in večjega konjskega sejma nego pri sv. Heleni ob Čakavci, kjer bode poiskal zaželénega šarca gospodu dohtarju — če bliže ali prej ne dobí boljšega.

Teden pozneje so dohtarja Konca vzbudili iz prijetnega popoldanskega spanja, kateremu se je bil udal, ker ni imel opravka. Mešétar Hvalè je prišel s svojim konjem, kupljenim za zdravnika. Dohtar je stal v nekoliko trenutkih na dvorišči in jel ogledovati sírasto kobilu, katero je mešétar ob kratkem povodci prevájal góri in dôli. Žival je bila lepa, plahkega, potegenega života, tankonoga in iz kratke suhe glave je zrlo dvoje iskrih očij.

»Koliko ima let?« vpraša zdravnik ter pogleda kobili na čeljusti.

»Pet let!« trdi Hvalè.

»Če bo res!« meni zdravnik, ki ni imel pojma, kakó se sodi konjska starost po zobéh.

»Ka-aj? Pet let — pravim — poglejte krájniko — vsi robovi so še celí!«

Krčmar in dva hlapca, ki so pristopili, pritrdili so mešetarjevim besedam.

Dohtar je bil zadovoljen.

»Kakó pa vozi?« vpraša na videz skeptično, v istini pa prepričan, da mora biti ta kònj njegov. Zadovoljnost svojo je le težko skrival, in prekanjeni konjár je to dobro opazil.

»Bomo poskusili!« dejal je in zmajal z ramami.

Napregli so kobilo v krčmarjev voz, kateri je bil Hvalè potegnili na cesto pred hišo ter ga tam malo zavrl, ker je šla cesta polagoma nizdolu. Dohtar je sédel na voz, mešetar pa z vajeti v roki skočil na sedež poleg njega in naglo odvil zaverilo. Voz je stekel in kobila je potegnila, da je bilo veselje. Drdrali so nizdolu po vasi in potem po ravnem dalje do Rétjega sela; tam je mešetar na primernem prostoru in v velikem kolobarji obrnil ter izpustil kobilo v divjem tiru nazaj proti Kolibji vasi.

»Nikar takó hitro! Škoda kobile!« velel je dohtar.

»Ej, kaj! Saj še ni Vaša! Pa ji tudi ne škodi; videti morate, kakó gre!«

V tem je držal Hvalè vajeti na lehkó, da se brzde niso mogle tikati tesneje kobilinih čeljustij. Zavozil je naglo na županovo dvorišče ter ne da bi zinil, izpregel kobilo.

Dohtar je šel še nekolikokrat okoli nje, velel privzdigniti sedaj to, sedaj óno nogo, in potem pred vežó stojé zažgal si smodko.

Hvalè pa je odvedel konja v hlev.

Pol ure pozneje so bili jedini: zdravnik Konec je kupil kobilo-lipičanko, kakor jo je nazival Hvalè, za tristo goldinarjev.

»Za napake pa ste pôrok!« dejal je dohtar Konec, ko je štel denar.

»Za vse! Samó — lepó ravnati z živalco, lepó ravnati!« pristavil je slovesno.

»Tega se ni treba bati!«

»Ne, gospod, tega je treba omenjati! Lepó ravnati, to je glavna stvar — če ne bode odpovídala — kobila!«

Dohtar se je dva dni veselil svoje živalce, in krčmarjev hlapec jo je moral drgniti in ji streči, da je že na tihem klel navzlic obétanemu dobremu plačilu.

Tretji dan popóludne pa je ukazal dohtar Konec kobilo upreči in krčmar je posodil koléselj, ker zdravnikov novo naročeni voz še ni bil gótov. Upregli so na dvorišči in pot z njega na cesto je bila malo v strmec.

Ko se zdravnik spravi v kolèselj in polagoma nategne vajeti, stopi kobila korak naprej, toda takoj çuti, da voz ne gre sam ob sebi za njo; obstala je, in kadar Konec še jedenpot in sedaj malo trje pritegne z vajeti, jela je sprva cepetáti z vsemi štirimi, in potem se vzpenjati kvišku, da je dohtarju kar mrzlo lezlo po hrbtu.

»Le lepó, le lepó!« veled je krčmar, »ne smete preveč vleči nazaj, ne takó trdó držati«. Zajedno pa je namignil hlapcu, in ta je takoj umel, česa treba. Stopil je tiho za kolèselj in ga krepko, dasi polagoma, tiščal naprej; komaj çuti kobila, da se voz za njo pomiče, in ker je v tistem trenutku tudi dohtar z vajeti odjenjal — skočila je iskro dalje, in v tem so bili na cesti, tam nizdolu viseçi; žival je stekla, da je bilo veselje. Dohtar je pozabil prvi strah in le časih pogledaval po stráni, če ga nihče ne opazuje, oziroma občuduje.

Vozil se je dobre pól ure daleč, potem položno obrnil, kakor Hvalè pri poskušnji, in zopet drdral nazaj. Takó privozi do klanca pred Kolibjo vasjó, v kateri je bil mešétar spustil kobilo v divjem diru; a Konec se je bal za žival ter hotel polagoma korakati navzgor. Pritegne torej vajeti, da bi dal kobilo v korak, ali posledica je bila, da je žival popolnoma obstala.

»Si trudna — kàj ne? Sevèda, prehitro sva šla!« deje Konec; »no pa le potrpi saj sva kmalu domá. Hi! Hi!« Cmaknil je po vrhu še nekolikokrat z jezikom.

Toda kobila je ravnala takó, kakor prej na županovem dvorišçi. Dohtar ni poznal ónega pomočka, kateri je bil takó uspešno uporabil županov hlapec, in da ga je tudi poznal, zvršiti bi ga itak ne bil mogel.

Ker žival ni stopila ni naprej ni nazaj, stopil je Konec z vozá in hotel kobilo ob uzdi izpeljati. Toda tudi to je bilo zastonj; stala je kakor ukopána. Zdravnik je zlezel zopet v kolèselj in znóva poskušal zlépa; ali itak brezuspešno. Napósled ga mine potrpežljivost, jezen zavihí bič in udari jedenkrat, čeravno ne hudó, kobilo čez hrbet; a óna mu je vrnila; vzpela se je kvišku, da je mislil dohtar, zdaj zdaj se prekopicne vznak, potem pa stopivša zopet na prednji nogi udarila z zadnjima nazaj in zadela ob svetílko na vozu, da je v kóscih spršela na vse strani. Konec jo še jedenkrat ustriže z bičem pod trebuh; sedaj je bilo kobili dovolj: kakor bi trenil se je zasukala nazaj nizdolu in voz, ki se k sreçi ni prevéznil, jël se je premikati za njo. To çutiti in v divji dir skočiti je bilo kobili samó jedno; in sedaj je tudi vajeti niso držali; divjala je po bliskovo dalje in voz za njo je poskákoval kakor riba na trniku. Pri prvem ovinku pa se je usoda

zvršila. Kolèselj je priletel ob cestni odriváč, dohtar Konec pa z glavo naprej čez prvi sedež v velik mehak kùp cestnega blata, ki je bil nakopičen tam ob stráni. Kobila se je odtrgala in z nekaterimi ostanki oprave svoje dirjala dalje.

Ne pripovedujem, kakó se je vračal dohtar Konec domóv, niti ne zapišem trdega razgovora njegovega s krčmarjem zarad polomljenega vozá. Le to morem omeniti, da je družega dné moral mešétar Hvalè pred razjarjenega dohtarja.

»Vzemite mrcíno nazaj, meni pa vrnite denar!« vpil je Konec.

»Gospod, kùp je kùp! I — pa, žival je dobra. Vi ne ravnate prav ž njo!«

»Béži, béži — osel!«

»Upréziva jo še jedenkrat, gospod!« sili mešétar.

»Nikoli več! Dovolj imam!« kričí zdravnik in milo pogleda na blatno obleko, ki se je sušila na steni.

»Denar nazaj, pa kobilo vzemite!«

A to terjanje je bilo zaman. Mešétar se je izmuznil iz sobe in iz vasí, in dohtar Konec se je še tisti dan moral voziti s krčmarjevim konjem. Njegov sirec pa je stal v hlevu.

Povédati moramo, da so ga potem še parkrat poskušali — ali konj je bil upóren in pokvarjen za vožnjo — dohtar pa jahati ni znal. —

Prodál ga je v veliko izgubo ter bil vesel, ko ni bilo treba več plačevati krme. Novi svoj voz in konjsko opravo je dal krčmarju v namestílo za razbiti — kolèselj.

A nič ni takó prikrito, da bi ne bilo kdaj očito!

Ta prislovica je obveljala tudi tu.

Dober mesec dnij pozneje so klicali dohtarja k mešétarju Hvalétu, katerega je bil na sejmu kònj takó udaril, da mu je zdrobil kost na nogi. Hvalè je ječal v groznih mukah in rotíl zdravnika pri vseh svetníkih, naj mu pomaga.

Ta je bil početkoma še malo nejevoljen, a mešétar je jel stokati: »Gospod, pomagajte — plačal bom, pa še nekaj — nekaj Vam bom povédal!«

»Kaj?«

»Potem, potem! Prej pomagajte!«

»Ne, prej boš povédal!« dejal Konec trdovratno.

In Hvalè je res začel pripovedovati, da on ni kriv, ker so Konea takó oslepáril s konjem. Pregovoril ga je le župan, ki se je bal iz-

gubiti dober zaslužek, da je pripeljal upornega konja in takisto vzel Koncu vse veselje do konjske posesti.

Dohtar je besnel; pomagal je sicer Hvalétu, kolikor je mogel, in potem drl domov. Odpovedal je še tisti dan krčmarju vse, kar je imel pri njem, ter se preselil h konkurentu in hudemu nasprotniku županovemu, in sicer k tistemu odborniku, ki je jedini glasoval proti Končevemu imenovanju.

Vender tudi to je bilo nepremišljeno! Zameril se je odločujočim osebam v Kolibji vasi in ko je še po nesreči nekoč stari babi izdril zdrav zob namesto bolnega, bilo je konec njegove prakše. Žalostno je gledal časih z okna, kadar je videl kakega mestnega zdravnika drdrati po cesti mimo; pónj pa ni prišel nihče.

Par let je še potrpel, a potem se preselil drugam, kjer se mu godí zopet dobro: kónj pa ne kupuje nič več.

L I S T E K.

Jakop Volčič †. Dné 9. novembra je umrl v Zarečji v Istri gospod *Jakop Volčič*, umirovljen kapelan, uzoren duhovnik in domoljub, značaj čist kakor zlato, mož po volji božji ter je bil v ponedeljek svečano pokopan. Pogreba se je udeležila ogromna množica hvaležnega mu národa, frančiškani in župnik Matejčić iz Pazina, župna upravitelja Gabrielić in Dekleva, odvetnik dr. Ante Dukić, tajnik Marijanović, buzetski dekan A. Kalac in drugi. Pokojni Jakop Volčič je bil porojen dné 14. julija l. 1815. pri sv. Andreji nad Škofjo Loko. Leta 1842. bil je dné 14. oktobra v mašnika posvečen in od te dóbe je neprenehoma duše pasel v tožni Istri, kjer je v vinógradu Gospodovem neumorno deloval dolgih 46 let in z mnogimi drugimi, večinoma že umrlimi duhovniki s Kranjskega gojil národno zavest in gladil pot sedanjemu preporodu. Njegova prva služba je bila v Gročani, kjer je ostal do l. 1844., potem je pastiroval v Pazinu, na Veprinci, v Zarečji, v Borštu pri Trstu in Kastvu. Leta 1871. je bil imenovan upraviteljem župnije v Cerovljah, potem je bil zopet kapelan v Zarečji in zopet upravitelj župnije v Cerovlju do 1886. leta, ko je na prošnje svoje bil umirovljen ter se je znova naselil v priljubljenem mu Zarečji pri Pazinu. Ves čas je živel v Istri ob več nego skromnih dohodkih, potrate in zabave ni poznal in najvišja stopinja, ki jo je dosegel, bilo je upraviteljstvo župnije, oziroma kapelanovanje. Slabo gmotno stanje pa mu ni uklonilo duhá, niti ga storilo apatičnega. Pridno, kakor čebelica, nabiral je národno blagó, s katerim je neprestano zalagal posebno »Novice« in »Slovenski Glasnik«, pozneje pa »Našo Slogo«. V teh časopisih so bile njegove istrske prislovice, zagonetke, pripovedke in pesmi dolgo časa stalna rubrika. Isto také je priobčeval národno blagó v hrvaških listih in národne pesmi, ki jih je Volčič nabral, izdalo je uredništvo vrle »Naše Sloge«. Volčič je bil med Slovenci Istre najboljši poznavatelj in le njemu se imamo zahvaljevati, da se je otelo tóliko zanimivega in važnega blagá. Njegove zasluge pa so tem sijajnejše, ker za vse svoje

delovanje ni imel niti nagrade, niti pravega priznanja, ker je deloval osamljen in zadnji čas skoro pozabljen.

Sploh národ naš, ali recimo bolje razumništvo naše ne úmeje prav ocenjevati národnega blagá in uredniki, ki bi radi tiskali národne pripovedke, pesmi in pri-slovice, smo vedno v nekaki zadregi, kadar kakšno táko stvar denemo v list, ker vémo, da večini bralcev ne bode ugajala. Sicer se je tudi to zadnja leta obrnilo že na bolje, zlasti odkar je profesorja drja. Kreka izborna knjiga o tradicionalnem slovstvu slovanskem mnogim odprla oči. Ko je pred tridesetimi leti prof. Valjavec izdal svoje národne pripovedke, kdo se je zmenil pri nas zánje? Šele učenjaki so morali opozoriti omikane Slovence, kakšne neizmerno zaklade je ž njimi podal Valjavec národu svojemu. Takó upamo tudi, da bodo naši ljudje in Hrvatje véleli mnogostranske zasluge Volčičeve vedno bolje ocenjevati in da prihodnost povrne blagemu pokojniku hvalo in čast, katere mu sedaj-njost ni dajala tóliko, kolikor je je zaslužil, kajti Volčič je bil resnično uzor neumorno delavnega in nesebičnega rodoljuba. Pri vseh skromnih svojih dohodkih je pa pokojnik prihranil še znatno vsotico, od katere je 3000 gld. volil dijaškemu konviktu v Trstu. Knjige svoje je ostavil cerkvi v Zarečji, da jih cerkvena uprava razdeli med národ ali da mu jih daje na pósodo. Blag mu bodi spomin!

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bomo o priliki obširneje poročali:

— Jos. Stritarja zbrani spisi, VI zvezek Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, Ljubljana 1888, m. 8. 442 str. Cena nevezanemu zvezku 3 gld., v platno vezanemu 3 gld. 60 kr., v polusnje vezanemu 3 gld. 95 kr. Po pošti vsakemu zvezku po 15 kr. več. Ta zvezek, kateremu je pridejana tudi pisateljeva podoba, je poslednji zvezek Stritarjevih zbranih spisov. Prinaša pa te spise: Triglavan iz Posavja, Deveta dežela, Vino, Želodec, Sol, Sreča, Ko bi človek vse videl in vedel, Hudi stric, Oče za sina, Popotna pisma, V Ljubljano, Nekaj posebnega, Znanstvena terminologija, Nova knjiga, Preširnu v spomin, Glasba, Župnik Wakefieldski, Slovenska imena, Šestomer slovenski, Zona, Spomini, Zgodnji Danici, Dunajska pisma, Sreč.

Posonni in veseli gledamo na lepih šest zvezkov Stritarjevih zbranih spisov, ki leže pred nami na mizi. Prvi pesnik in pisatelj slovenski sedanje dóbe polaga v njih sad svojega tridesetletnega pesniškega stvarjenja domovini na oltar in g. založnik je temu lepemu dáru oskrbel krasno torilo. Res, v vsakem oziru velekrasna knjiga!

— Dr. Valentina Zarnika zbrani spisi I. zvezek: Pripovedni spisi. Uredil Ivan Železnikar. Založila in na svetlo dala »Narodna Tiskarna« v Ljubljani. 1888, 8, 154 str. Cena lepó vezani knjigi 1 gld. Vsebina: Životopis dr Valentina Zarnika. — Ura bije, človeka pa ni! — Maščevanje usode. — Iz državnega zbora. — Pisma slovenskega turista. — Zarnikovi spisi, ki so pred petindvajsetimi leti vzbujali splošno zanimanje, da so se ljudje kar trgali za časopise, kjer so bili natisnjeni, izgubili so zdaj v izpremenjenih političnih razmerah veliko svoje aktualne vrednosti. Zatorej jih ni smeti meriti s kritičnim merilom sedanjega časa, ampak ocenjevati se morajo z zgodovinskega stališča, pri čemer je še uvaževati, da je bila Zarniku lepa oblika vedno le postranska stvar. Kdor bere knjigo takó, kakor smo omenili, bral jo bode rad in vesel. Pridejani životopis je sicer kratek, toda v markantnih potezah in prav vestno nam stavi pred oči karakteristično podobo pokojnikovo. Platnice — delo knjigoveza Bonača — imajo spredaj vtisneno podobo Zarnikovo in podpis njegov ter so res lepé.

— Zlati orehi slovenske mladini v spomin. Spisal Ivan Tomšič. Drugi popravljeni natisek s podobami. Natisnil in založil J. R. Milic 1888, m. 8, 126 str. Cena

broširanemu izvodu 35 kr., po pošti 40 kr., trdo in lepó vezano darilce 50 kr., po pošti 55 kr. To knjižico, ki obseza okoli štirideset po nekoliko ilustrovanih pesmij in povestec za nežno mladino, dal je g. Tomšič že leta 1865. prvič na svetlo. V drugi izdavi je knjižico predelal in ji tudi besedo popravil, takó da je v vsakem oziru lična in vsega priporočila vredna. Na naslovnem listu beremo: »I. zvezek 1888«. Vivat sequens!

— **Iskrice.** Zbirka pesmij in povestij. Spisal in slovenski mladini poklonil Janko Leban, učitelj v Avberu pri Sežani. I. zvezek Cena 20 kr., po pošti 25 kr. Založil pisatelj, tiskala »Kat. Tiskarna« v Ljubljani 1888, m. 8, 40 str. »Iskricam« — pravi pisatelj — »je blag smoter: objuati v mladih prsih iskre prave ljubezni do Boga, do cesarja, do milega jezika in naroda našega!« — Lična knjižica popolnoma ustreza blagemu svojemu namenu.

— **Koroške bukvice** slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas. Izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev v Celovci. 9., 10. in 11. snopič. Tiska J. Krajec v Rudolfovem. Vsebina je prav mnogovrstna in ustreza nam v mnogem oziru bolje, nego v prejšnjih zvezkih, dasi se g. Haderlap prav po nepotrebnem zadira v »Ljubljanski Zvon.«

Vodnikov spomenik v Ljubljani. Odbor za Vodnikov spomenik je imel dne 18. novembra t. l. v mestni dvorani ljubljanski drugo svojo sejo. Udeležili so se je zastopniki »Pisateljskega društva« dr. Vošnjak (predsednik), prof. Levec, nadzornik Žumer; zastopnika »Maticе Slovenske« notar dr. Zupanec (podpredsednik) in direktor Praprotnik, dalje zastopnik ljubljanskega mesta dr. Moše (blagajnik). — G. dr. Moše je najprej poročal, da je za omenjeni spomenik nabranih darov 5646 gld. 71 kr., takó da s prištetim deželnim prispevkom v znesku 1000 gld. znašajo vsi novci, ki so odboru na razpolaganje, 6646 gld. 71 kr. Ker bode spomenik stal okoli 8000 gld., sklene odbor, tudi mestno občino ljubljansko prositi za primerno podporo.

Predsednik g. dr. Vošnjak omenja, da je umetnik g. Gangl (Metličan) na Dunaji zvršil Vodnikovega kipa modél, kateri hvalijo strokovnjaki dunajski in profesorji ondotne umetnostne akademije kot izbornó delo, ki je v čast domačemu mlademu umetniku. Manjši modél je poslal g. Gangl v Ljubljano, kjer si ga zdaj v deželnem muzeji lahko ogleda vsakdo.

Kip bode pod Ganglovim nadzorstvom vlila znana livárna na Dunaji. Delo bode zvršeno do junija meseca 1889. leta. Kip bode 2.45 m visok in ves spomenik z 3.30 m visokim stolatom vred bode imel 5.75 m visokosti. Nato oddá odbor kamenárska dela pri spomeniku g. Feliksú Tomanu v Ljubljani, kateremu se naročí, naj postavi stojalo od št.štefanskega kamena. Sklene se tudi prositi mestno občino ljubljansko, naj brezplačno prepusti prostor za Vodnikov spomenik na Valvasorjem trgu pred gimnazijo. — Nadejamo se, da se vse, kar je še treba, odslej srečno zvrši in da bode bela Ljubljana čez dobrega pol leta olepšana s krasnim spomenikom prvega našega pesnika.

Nagrobni spomenik Bož. Raiču in Fr. Levstiku. Nagrobni spomenik, kateri je s pomočjo slovenskih rodoljubov postavilo »Pisateljsko društvo« pokojnikoma Božidarú Raiču in Fr. Levstiku, spada gotovo med najlepše spomenke, ki jih vidiš na ljubljanskem pokopališči Sv. Krištofa. Naredil ga je po načrtu deželnega inženirja g. Hraskega v renesančnem zlogu ljubljanski kamenár g. Alojzij Vodník od peterih raznih vrst repentaborskega, beljaškega, št.anskega, kararskega in solnograškega marmorja. Posebni kras spomenika je na napisni plošči pritrjena palmova veja z lipovim in lavorjem vencem. Zdelal jo je od kovanega železa v delarnici g. A. C. Ahčina pomočnik Spreitzer, bivši učenec obrtne šole na Dunaji. Ograjo od kovanega železa je naredil tudi v renesančnem zlogu g. Belec v Št. Vidu nad Ljubljano.

Na plošči bereš na levi strani ta napis:

BOŽIDAR RAIČ,

župnik pri Sv. Barbari v Halozah, deželni in državni poslanec, pisatelj slovenski, v besedo in peresom ognjevit branitelj narodnih svetinj.

Porojen dne 9. februarja 1827. pri Sv. Tomaži na Slovenskem Štajerskem.

Umril v Ljubljani dne 6. junija 1886.

»Rodu pravico!«

Na desni strani:

FRAN LEVSTIK,

c. kr. skriptor v licejski knjižnici, pesnik, kritik in jezikoslovec slovenski.

Porojen dne 28. septembra 1831. v Spodnjih Retijah pri Velikih Laščah.

Umril v Ljubljani dne 16. novembra 1887

Ljubezen tvojo vso — prepolno mero —

Življenja sad dobil je v dar tvoj rod;

Ljubezen njemu hranil si in vero,

Ko si potil krvav pod križem pot;

Učitelj svojemu narodu, peti

In govoriti si nas ti učil;

Kako se služi domovini sveti,

Sijajen vzgled si ti Slovencem bil!

Kaj bil si, zlata duša, bratje tvoji

Zdaj znajo, ko v preranem spiš pokoji.

Te lepe besede je zložil Stritar pokojnemu prijatelju svojemu. Réklo »Rodu pravico!« imel je pokojni Raič vrezane na svojem pečatnem prstanu. Troški za spomenik in rako znašajo nad 1400 gld.

Janko Gruden †. Dne 28. oktobra t. l. je na rojstvenem svojem domu Podsmreko pri Velikih Laščah umrl v mladih letih notarski kandidat g. Ivan Gruden, ki je prejšnje čase tudi v »Ljubljanskem Zvonu« zapel kako pesem pod imenom »Bogomile«. G. Gruden je bil jako nadarjen mladenič, ki je imel zlasti dobro satirično žilo. Bil je zategadelj pridčen sodruidnik našim šaljivim listom in spominjamo se, da je pred dvema letoma v »Rogači« objavil epopejo, v kateri je klasično opisal vse znamenite osebe od župnikovega psa do najvišjega cesarskega uradnika — v Rovtah. Čujemo, da je ostavil lepo zbirko pesmij. Prosimo gospode v Velikih Laščah, naj skrbé, da se ne poizgubé.

Spomenik slavnemu pisatelju in pesniku hrvaškemu Avgustu Šeno i, kateri je postavila »Matica hrvatska«, blagoslovil je dne 1. novembra preč. g. kanonik dr. Fr. Rački. Hrv. tip. pevsko društvo »Sloga« zapelo je po blagoslovu pesem »Molitva« od Hudkovskega in potem je bil slavnostni govor g. prof. H. Badalića. — Po končanem govoru je zapelo še društvo »Sloga« »Na grobu« od Eisenhuta. — Na spomeniku, katerega je izdelal hrvaški umetnik I. v. R e n d i ć, vidi se poprse Šenovo in ta napis:

AVGUST ŠENO A

** 1838 † 1881.*

Prerano nam popucaše žice

Glasne tvoje bogo-duhe lire,

Al s njih vazda pjesme budilice

Ljubav k rodu po Hrvatstvu šire,

Uvijek živu pripovjesti tvoje,

Gdje nam slike prošlih dana stoje!

C.

O nabiranju krajepisnih imen. Odbor, ki se je sestavil za nabiranje krajepisnih imen, naložil je sam sebi in nabirateljem težko nalogo. Ni namreč majhna naloga to, nabrati na tisoče in tisoče, dà, na milijone imen, namreč imen mest, trgov, vasij, selišč, posamnih hiš; imen polj, njiv, travnikov, gozdov; imen gor, hribov, gričev, klancev, sotésk, dolin; imen rek, potokov, studencev, izvirkov itd. itd. Vsem tem imenom naj bi se dodalo še nemško (laško) poimenovanje, uredila naj bi se še po katastralnih občinah, povédalo še, kakó se glasé na vprašanje kam, odkod itd. itd.

To je ogromno delo že za jedno samó veliko župnijo. Ali je pa ta imena morebiti že kje dobiti? Sevéla, dobiš jih v krstnih knjigah, v šolskih zapisnikih, v zemljiških knjigah, pri občinah in c. kr. okrajnih glavárstvih (ljudski popis); največ imen pa dobiš v natančnih zemljevidih, v generalštabnih kartah, posebno pa v katastralnih mapah. Na temelji ljudskega popisa l. 1880. izdala je c. kr. statistična centralna komisija za vsako deželo obširen imenik krajev. V teh imenikih so urejena mesta, vasí, trgi, posamne hiše po politíških občinah, po sodnih in politíških okrajih; napósed pa je že imenik urejen po abecednem redu ter je povédano pri vsakem kraji, kaj je (mesto, trg, vas, zaselje (Weiler), soteska (Rotte), posamezni dvor, hiša). Za slovenske dežele so izdani taki imeniki v nemškem in slovenskem jeziku. Pisava pa v teh imenikih ni dosledna, marveč so pridržane obične, na raznih krajih razne oblike, n. pr. krajski imenik ima krajev z imenom in pisavo »Sela« 53, »Selca« 4, »Selce« 5, »Selišče« 1, »Selische« 2, »Seliše« 2, »Selo« 31, »Selza« 1, »Selzach« 2, »Selze« 3 itd.

Takih nedoslednostij v pisavi je vse polno. Vsako drugo ime ima svoj pravopis, zdaj nemški, zdaj slovenski, zdaj zopet oboj; to se vidi, da je knjiga sestavljena na podlogi uradniških aktov, ki so jih spisale razne osebe, a ne uredilo nobeno véšče pero po gotovih stalnih načelih, t. j. na podlogi jednega pravopisa; ali barem tako, da bi se slovenska imena pisala po slovenskem, nemška pa po nemškem pravopisu.

Imena, katera bode odbor nabral, odlikovala se bodo gotovo s kolikor tóliko praviim pravopisom. Slovník krajepisnih imen se utegne s tem nabiranjem lepo obogateti. Ali pa bode mogoče dotičnemu odboru tak velikanski imenik priobčíti, to je težavno vprašanje. V obče bode tudi težko najti založnika za táko suhoparno stvarino. Zavoljo tega bi utegnil dotični odbor hvalevredne svoje namene doseči na drug način. Imena slovenskih krajev pišejo po uradnih priobčilih navadno le tujci, ki niso véšči pravilni slovenščini. N. pr. največ imen se piše pri katastrih; pišejo se, kar je hvalevredno, vsa v slovenskem jeziku, vsaj na Krajskem; ravnaajo se geometri takó pri svojem pôslu, da pišejo le takó, kakor ljudstvo govori; nekateri morebiti se že bolje potrudijo in piše nekoliko književno slovenščino.

Ali da bi se skozi in skozi pravilno zapisala taka imena, treba bi bilo, da jih pregleda znanstveno izobražen slovenski jezikoslovec. Saj se katastralne mape tudi pomnožujejo in so napródajo.

Ali recimo: generalštabne karte so zdelane sicer z veliko natančnostjo, a imajo nemška in slovenska imena; ali kakó so naša imena popačena, kar se tiče pravopisa! Kakó bi se popravilo? Ravno ta odbor naj bi tu pomagal. Ta odbor ali odsek »Slovenske Matice« naj bi pomoč svojo ponudil pri sestavljenju in pisanju slovenskih krajepisnih imen vsem uradom, ki spravljajo na svétlo mape in karte slovenskih krajev ter zapisnike naših selišč. Ti uradi ne pišejo ravno nalašč nepravilno naših imen, ampak zaradi neznanja našega jezika. Nadzorstvo katastralnih map bode gotovo rado dalo v pregled obširne svoje imenike, če bi se le našel človek, ki bi utegnil in imel dovolj potrpežljivosti, da bi jih pregledal in popravil. Vojniški-zemljepisni zavod bode težko odbil prošnjo, ako bi n.

pr. »Slovenska Matica« zaprosila, da se zone slovenskih pokrajin dajo v pregled slovenskemu zemljepiscu in jezikoslovcu. Ko bode ljudski popis l. 1890. zvršen, utegnemo nekaj let potem zopet dobiti v roko nove imenike krajev. C. kr. statistična centralna komisija naj bi se n. pr. naprosila, da pošlje imenike za slovenske dežele v pregled slovenskemu strokovnjaku.

Sicer pa bodimo slovenski pisatelji sami oprezni, kar se dostaje rabe krajepisnih imen, in ravnajmo se po ljudski govorici, takó n. pr. govori národ okrog in okrog krškega mesta: grem v Krško, bil sem v Krškem, kajti mesto ima v istini táko léžo, da se vidi nekako vánje (tudi je bilo, kakor vsa stara mesta, opasano z zidom); in vendar pišejo poslednji čas nekateri na Krško, na Krškem. (To utegne pomeniti le krško pólje, ali krško okolic.) Vsaj mi (razven Dunaja, na Dunaji) ni znano mesto, ki bi se rabilo v lokalni ali akusativu s predlogom na, vedno govorimo: v Ljubljani, v Kranji, v Škofji Loki, v Radovljici, v Zagrebu, v Mariboru, v Gradci, v Pragi itd. itd. Ne kvarimo si torej jezika!

J. L.

Rojaki! Že mnogokrat poudarjalo se je v naši družbi, kako potrebno in važno bi bilo, da se osnuje podporno društvo za slovenske velikošolce na Dunaju in storili so se tudi potrebni koraki, da se obistini ta namen.

Slovenski klub na Dunaji je po našega vladarja prevzvišenih mislih skusil uresničiti ta namen o priliki štiridesetletnice njegovega vladanja; slovenski klub zdelal je pravila, katera so tudi že potrjena.

Ni treba natančneje opisovati nujnosti in važnosti takega društva, saj je znano vsakómu, kakó hudó se često godi našim velikošolcem, ki nimajo od doma ni podpore ni uspešnih priporočil.

Ne samó, da si izpodkopavajo zdravje, da morajo duševno delati na vse pretege, da s tem izgubljajo moč in čas za učenje, odrivajo se tudi na pota, ki jih vodijo od poklica, določene ga jim po dovršenih naukih ter odtežajo na tak način národnemu delu.

Temu naj opomore naše društvo, varuje naj velikošolca prvi čas bivanja na Dunaji reve in gládú, daje naj mu prilike, pridobiti si kako postransko opravilo, kj mu ne jemlje vse delavnosti in časa.

Zavest, da smo s tem ustvarili preblago, národnosti naši jako ugodno in nujno potrebno ustanovo, ta zavest osrčuje nas, da stopimo pred Vas.

Prosimo Vas tedaj, da pristopite skoro in obilo temu društvu kot ustanovniki ali kot redni udje ali podporniki in da pošljete, — uvažujé, da društvo počne deliti podporo o štiridesetletnici Njegovega Veličanstva, — kar najhitreje doneske svoje pod nadpisom: društvenemu blagajniku gospodu Radoslavu Puklu, odvetniškemu koncipijentu VII, Zieglergasse 65 na Dunaji.

Ustanovniki plačajo vsaj po 50 gld. jedenkrat za vselej, pravne osebe (občine, društva itd.) po 100 gld., redni udje, to so oni, kateri prebivajo na Dunaji in v okolici njegovi, vsaj po 3 gld. na leto, podporniki, in to je lahko vsakdo, vsaj po 5 gld.

Za odbor:

Ivan Navratil.

Jos. Ciperle.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter, stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrtr leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec. Uredništvo in upravníštvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Vabilo.

Ker z današnjo številko završuje »Ljubljanski Zvon« osmi svoj tečaj, obrača se do svojih sotrudnikov in naročnikov s prijazno prošnjo, da bi mu zvesti ostali tudi v novem devetem letu njegovega izhajanja.

Programa svojega »Ljubljanski Zvon« v novem tečaju ne bode izpreminjal.

Gojil bode tudi odslej v prvi vrsti leposlovje v najširjem pomenu te besede.

Priobčeval bode znanstvene in ukovite razprave iz različnih oddelkov človeškega znanja.

Zbiral bode národno blagó.

Skrbel bode za točen pregled sočasnega slovenskega slovstva in imenitnejših proizvodov drugih slovanskih literatur, zlasti hrvaške, ter napósled poročal o napredovanji domačih književnih in umetnostih zavodov.

Izmed spisov, katere misli »Ljubljanski Zvon« priobčiti po novem letu, omenjamo zlasti daljše povesti

„Rošlin in Vrjanko“,

katero je za list naš spisal v Slovencih priljubljeni pripovedovalec Janko Kersnik.

Takoj v prvi številki začne priobčevati Stritarjevo razpravo o

Levstiku,

ki je bila v Slovenskem klubu na Dunaji vzprejeta s toliko pohvalo.

Vrhu tega poudarjamo, da so »Ljubljanskemu Zvonu« ohranjeni dozdanji preskušeni in priljubljeni sotrudniki njegovi, in da takoj v prvem zvezku prične več zanimivih daljših povestij in razprav.

Opiraje se na zgoraj razviti program, kakor tudi na dozdanje svoje delovanje, nádeje se »Ljubljanski Zvon«, da mu tudi prihodnje leto ostanejo zvesti dozdanji njegovi prijatelji, da se pa okoli njega zberó še novi podporniki. Saj je naloga, katero mu je zvrševati lepa in plemenita: vsestranski razvoj beletristične književnosti slovenske!

V Ljubljani 1. decembra 1888.

Uredništvo „Ljubljanskega Zvona“.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja vsakega meseca 1. dan v zvezkih, po 4 pole velike osmerke obsezajočih, ter stoji v Ljubljani na dom pošiljan ali po pošti prejemam.

za vse leto	4 gld. 60 kr.
» pol leta	2 » 30 »
» četrt leta	1 » 15 »

Po vseh deželah zunaj Avstrije stoji »Ljubljanski Zvon« po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se oddajajo po 40 kr.

Dobivajo še tudi še:

»Ljubljanski Zvon«, II. tečaj (1882) nevezan po	3 gld. — kr.
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, III. tečaj (1883) nevezan po	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, V. tečaj (1885) nevezan po	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VI. tečaj (1886) nevezan po	3 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	4 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VII. tečaj (1887) nevezan po	4 » — »
v Bonačeve platnice vezan po	5 » 20 »
»Ljubljanski Zvon«, VIII. tečaj (1888) nevezan po	4 » 60 »
v Bonačeve platnice vezan po	5 » 80 »

Letnika I. (1881) in IV. (1884) sta nam že pošla.

Vrhu tega se dobivajo pri podpisnem upravnistvu:

»Rokovnjači«, Zgodovinski roman, spisala *Fos Furčič* in *Janko Kersnik* po 50 kr.

Upravnistvo „Ljubljanskega Zvona“.

Ljubljana, Dunajska cesta 15.

	
<p>POEZIJE</p> <p>Zložil</p> <p>Josip Pagliaruzzi-Krilan.</p>	<p>Knjiga se dobiva brošuren izvod po 1.— gld. elegantno vezan » 1.50 »</p> <p>pri Mariji Pagliaruzzi, via St. Antonio, št. 4 v Gorici. v katoliški knjigarni in pri Ig. pl. Kleinmayrji in Fed. Bambergu v Ljubljani, pri J. Krajci v Rudolfovem.</p>
	